

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Užívání korektorských značek

The Use of Proofreading Marks

Kateřina Hilgardová

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 8. 8. 2017

.....
Kateřina Hilgardová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala Mgr. Františku Martínkovi, Ph.D. za cenné rady a hodně trpělivosti při vznikaní práce. Díky také patří všem respondentům, kteří se i přes svou časovou vytíženost zúčastnili výzkumů a přispěli tak k vytvoření práce.

Klíčová slova:

Korektorské značky / korekturní znaménka, státní norma ČSN 88 0410, sazba, dotazníkový výzkum

Key words:

Proofreading marks, Czech standard ČSN 88 0410, typesetting, questionnaire survey

Abstrakt:

Cílem bakalářské práce je postihnout korektorské značky v jednotlivých státních technických normách i v užití v praxi.

Práce v teoretické části shrnuje všechny státní technické normy upravující korektorské značky a sleduje vývoj znamének. Dále porovnává česká korekturní znaménka se znaménky cizími (slovenskými, německými, britskými, americkými a ruskými), nakonec se zaměřuje na typy příruček učící korektorská znaménka.

Praktická část práce se zabývá užíváním korektorských značek redaktory a sleduje, která znaménka se používají ve shodě s normou a která nikoliv. Ve druhém výzkumu se práce zaměřuje na porovnání papírové a elektronické korektury a zjišťuje, na kterém médiu respondent dokáže najít více chyb.

Abstract:

The objective of this bachelor thesis is to record proofreading marks in each Czech technical standard and in common use.

The thesis in theoretical part summarizes all Czech technical standards, which edit proofreading marks, and it focuses on evolution of these marks. Further the thesis compares Czech proofreading marks with marks from different countries (Slovakia, Germany, United Kingdom, USA and Russia), at the end of the thesis is given overview of manuals which teach proofreading marks.

The practical part of the thesis is focused on use of proofreading marks by redactors and it shows which proofreading marks are used in accordance to standards and which aren't. Another research in this thesis compares paper and electronic proofreading of text and it finds out, on which medium respondents can discover more mistakes.

Obsah

1.	Úvod.....	8
1.1	Názvosloví	9
2.	Historie korektorských značek.....	11
2.1.	Vznik korektorských značek.....	11
2.2	Korektorské značky u nás	11
3.	České státní normy upravující korektorské značky.....	13
3.1	Norma z roku 1932.....	13
3.2	Norma z roku 1953.....	15
3.3	Norma z roku 1970.....	17
3.4	Norma z roku 1989.....	19
3.5	Norma z roku 2004.....	21
4.	Komparace českých korektorských znamének se znaménky cizími.....	23
4.1	Slovenská korektorská znaménka	23
4.2	Německá korektorská znaménka	23
4.3	Britská korektorská znaménka	24
4.4	Americká korektorská znaménka.....	25
4.5	Ruská korektorská znaménka	25
5.	Příručky učící korektorské značky	26
5.1	Výčet.....	26
5.2	Souvislý vysvětlující text.....	28
5.3	Kombinace obojího	29
5.4	Přesné znění normy	29
5.4	Reprodukce textů a přiznání autorství	31
6.	Užívání korektorských značek	32
6.1	Zadání	32
6.2	Řešení chyb	33
6.2.1	Zrušení mezery mezi slovem a znakem	34
6.2.2	Vložení znaku.....	34
6.2.3	Řeka	35
6.2.4	Změna slovosledu číslicemi	36
6.2.5	Špatně rozdělené slovo.....	36
6.2.6	Zrušení mezery ve slově.....	37
6.2.7	Nový odstavec.....	37
6.2.8	Shluk chyb.....	37
6.2.9	Vložení mezer k pomlčce.....	39

6.2.10 Zrušení „sirotka“	39
6.2.11 Prohození slov	40
6.2.12 Přesunutí jednoho slova	40
6.2.13 Změna fontu písma.....	41
6.2.14 Rozlišení uvozovek	41
6.2.15 Obrácení písmene.....	42
6.2.16 Značení velkých a malých písmen	42
6.2.17 Značení pomlčky	42
6.2.18 Prohození písmen uvnitř slova	43
6.2.19 Zrušení spojovníku ve slově.....	43
6.2.20 Posunutí zarážky u odstavce	44
6.2.21 Zatažení odstavce	44
6.2.22 Špatně provedená korektura	44
6.3 <i>Shrnutí výzkumu</i>	45
7. Porovnání papírové a elektronické korektury	48
7.1 <i>Zadání</i>	48
7.2 <i>Chybová analýza</i>	49
7.2.1 Papírová korektura	50
7.2.2 Elektronická korektura	51
7.3 <i>Vyhodnocení dat</i>	53
7.4 <i>Shrnutí výzkumu</i>	55
7.4.1 Výhody a nevýhody jednotlivých korektur	55
8. Závěr	57
Seznam použité literatury.....	59
Přílohy	63

1. Úvod

Korektorské značky vznikly jako mechanická znaménka pro redigování textu a už přes dvě stě let se používají v masovém měřítku, co se týče editorské práce. Jako značky, které někdo uměle vymyslel a ostatní je začali přejímat, musely procházet postupným vývojem, a tím pádem i různými modifikacemi, aby vyhovovaly současným poměrům.

V dnešní době se korektorské značky stále používají, ale s nástupem počítačů, programů na hledání pravopisných chyb a vůbec doby, která se snaží co nejvíce usnadnit lidem práci, může být tato forma komunikace mezi redaktorem a sazečem ohrožena.

Pro redaktora by mělo být samozřejmé tato znaménka ovládat, někdy se ale může objevit problém např. v používání různě se lišících značek, které se mohou využít pro danou chybu, ve špatně čitelném rukopisu korektora, v ojedinělých případech se korektor může setkat i s úplně jiným systémem znamének.

Chci se proto ve své práci věnovat historii korektorských značek u nás. Zmapuji jednotlivé technické normy, které v daném období určovaly, jaké korektorské značky se budou používat a co přesně mají za funkci. Zároveň s tím u „cizích“ značek (které se objevily pouze jednou a s další normou byly vypuštěny) hledám zdroj, proč vůbec takové znaménko vzniklo, případně odkud mohlo být převzato. Výsledkem bude přehledný vývoj, jak se korektorské značky postupně proměňovaly a s nimi i pravidla, jak znaménka řádně zapisovat.

Dotknu se i komparace cizích korektorských značek s našimi – konkrétně zda lze vyzorovat nějaký zásadní rozdíl u slovenské technické normy potom, co se Československo rozpadlo, a jak moc se liší např. systém anglických korektorských značek oproti našemu.

Dále se zaměřím na příručky, které nějakým způsobem upravují používání korektorských značek – pokusím se charakterizovat různé formy textu, díky kterým je možné osvojit si znaménka, pozastavím se přímo i u jednotlivých textů, pokud se v nich vyskytuje jev, který není zachycen normou, a také porovnáím jednotlivé texty z daných publikací, zda se v příručkách spíše kopíruje pár osvědčených textů, nebo jestli každá příručka přichází se svým textem a svým způsobem prezentace.

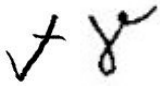

V prakticky zaměřené části pojednám o praxi využívání korektorských značek v nakladatelstvích, vydavatelstvích či jiných institucích. Cílem je vysledovat, zda jsou některé značky více „oblíbené“ než jiné, jestli se některé značky využívají i pro jinou funkci, případně zda se využívají jiná znaménka, která jsou ale tvořena v souladu s technickou normou, a nebo se používají takové značky, které ani v normě uváděny nejsou. V rámci tohoto výzkumu také zkoumám používání znamének u redaktorů, kteří zažili i platnost jiné technické normy (např.

šedesátiletí redaktoři ještě redigovali texty podle normy z roku 1970). U těchto redaktorů se tedy zaměřím také na to, jestli úplně přejali aktuální normu, nebo v jejich korekturách stále půjdou najít i znaménka, která už mladší redaktoři nepoužívají.

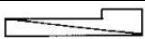

Jako poslednímu tématu věnuji pozornost korigování textu a vyhledávání chyb v něm, a to podle typu média, na kterém se korektura provádí – buď na papíře, nebo na displeji počítače či jiného elektronického zařízení. Chci tak potvrdit (nebo vyvrátit) obecný názor, že korektor na papíru jako fyzickém materiálu má větší šanci k odchycení více chyb, než při sledování oprav na displeji počítače.

1.1 Názvosloví

Než přejdu k jednotlivým technickým normám upravujícím korektorské značky, je nutné si nejprve upřesnit jednotlivé názvy znamének, neboť je v práci budu hojně využívat, a ne vždy je z názvu jasné, o jaké znaménko se jedná. Některá znaménka se totiž označují specifickým slovem daným normou (jako latinské názvy *deleatur* nebo *vertatur*), jiná znaménka se pojmenovávají opisně podle funkce (např. znaménko pro výměnu znaku, nový odstavec, zatažení odstavce). Kvůli dlouhým opisným názvům znamének se někdy používají přezdívky (např. „branka“ nebo „vlaječka“), které se využívají hlavně při popisu, jak znaménko vypadá a jak se má správně zapsat – názvy jsou tedy motivované vizuální stránkou znaménka.¹ Pro snadnější čtení textu tedy přejímám i přezdívky, které vždy píšu v uvozovkách. V tabulce č. 1 poskytují přehled názvů či přezdívek korektorských znamének a typografických chyb, se kterými budu dále pracovat:

Deleatur		Znaménko pro vypuštění. Symbol vznikl z minuskulního D v kurentu a podobá se řecké deltě. V korekturách po celém světě se objevují jeho různé modifikace, ale vždy z něho vychází.
Vertatur		Znaménko pro obrácení znaku. Používalo se hlavně v době ručního sázení.
Hrotky	#	Označení pro vystouplé (a tudíž barevně viditelné) mezery v ruční sazbě.
„Vlaječka“		Znaménko pro zaznačení znaku v textu (ať už se jedná o výměnu, vsunutí či vypuštění). Vždy se značí svislou čarou, na které se kvůli odlišení střídají různé „vlaječky“ směrem doleva či doprava, popřípadě kroužky.
„Svorka“		Znaménko pro zaznačení více znaků v textu.

¹ Využívám své vlastní poznatky a poznatky ostatních kolegů např. z hodin Praktik odborného diskurzu nebo Ediční práce, kde jsme s korektorskými značkami pracovali.

„Vidlička“		Znaménko pro vložení slova do textu.
„Činka“		Znaménko pro vložení mezery mezi slovy nebo řádky.
„Obrácená činka“		Znaménko pro zrušení mezery mezi slovy nebo řádky.
„Hříbek“		Znaménko pro zmenšení mezery mezi slovy nebo řádky.
„Obálka“		Znaménko pro zaznačení více znaků na více řádcích v textu.
„Branka“		Znaménko pro přehození vedlejších slov.
„Řeka“		Typografická chyba tvořená souběžnými mezerami na několika řádcích. Vzniká tak větší bílý prostor, který ruší ve čtení.
„Sirotek“		Typografická chyba, ve které se poslední řádek odstavce dostane na první řádek nové strany, kde zároveň končí.

Tabulka č. 1 – Návosloví korektorských znamének²

² Grafické znázornění znamének přejato z *Jak se dělá kniha* (PISTORIUS, 2005).

2. Historie korektorských značek

2.1. Vznik korektorských značek

Přesný vznik korektorských značek datovat nelze, předpokládá se ale, že na svět přišly spolu s vynálezem knihtisku. Svědčí o tom také dochovaný právní záznam z roku 1499, ve kterém se autor zavazuje k odpovědnosti za finální korekturu tisku (podle hesla Proofreading, *Encyclopædia Britannica* [online]). Znaménka byla založena pouze na dobovém úzu, a tak každý tiskař mohl provádět opravu textu pomocí vlastních korektorských značek. Tuto situaci změnil až v 18. století Pierre François Didot, který jako první kodifikoval definitivní soubor korektorských znamének (VOIT 2008, s. 488).

2.2 Korektorské značky u nás

Na českém území se korektorské značky dochovaly např. ve *Spisu Martina Lutera* z roku 1523, nebo v pozdějším tisku *Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon* z roku 1813 (oba texty uloženy v Knihovně Národního muzea v Praze).

Až o dvě století později (v porovnání s Francií) se u nás objevil první text usilující o ustálení korektorských značek, a to v roce 1905, kdy vyšla příručka maličkého formátu *O čtení korektur* (STRNAD, 1905). Přináší patnáct pravidel pro správnou korekturu a hned jako první zmiňuje vertatur, znaménko pro obrácení znaku (neboť v době ručního sázení byla tato chyba nejčastější). Dále vymezuje dvanáct znaků, kterými lze označit chybu v textu. Spolu s nimi upozorňuje na pravidlo, aby se dvě stejná znaménka neobjevila blízko sebe, jinak by mohlo dojít k záměně. V dalším odstavci autor poučuje o znacích pro vložení (k vsunutí celého slova se používá pouze jeden znak, a to „vidlička“, pro vložení jednoho písmene se pouze přeškrtně to předchozí) a pro vypuštění (vymezuje řecké písmeno delta pro deletur). Také určuje značky pro změnu slovosledu (přehození jak „brankou“, tak číslicemi) a změnu písma. Prostrkávání se podle této příručky značí několika svislými čarami a obloučky směřujícími k sobě, zrušení pak stejně, pouze obloučky směřují ven. Také se tu mluví o zmenšení nebo zrušení mezery (zvětšení mezery přišlo až později), a samozřejmě i o vložení mezery (která se mohla zaznačit dvojím způsobem – klasickou „činkou“, nebo rozdělovacím znaménkem podobnému písmenu Z). Pro odsazení odstavce je určena hranatá závorka a pro zatažení klasické znaménko pro zatažení odstavce. K tomu autor přidává pravidla pro označení blokových písmen nebo hrotek.

Přímo ve vysvětlujícím textu jsou jednotlivá znaménka vyobrazena, ale aby všemu čtenář porozuměl, je k výkladu přiložen i list s provedenou korekturou, v níž jsou obsažena

všechna probíraná znaménka. Text tak poskytuje všechny důležité značky, jež ve své době byly aktuální.

Další příručka s pravidly zaznamenávání chyb se objevila v roce 1931, a to *Knihtiskař zákazníkovi* (DYRYNK, 1931). Tentokrát jsou značky prezentovány pomocí vysvětlujícího textu, který je zároveň pomocí korektorských značek opravován. Počet znamének pro označení chyby se rozšířil na více než 14, jinak se opakují podobné informace z předcházejícího textu. Pro vložení celého slova ale příručka nepředepisuje „vidličku“, pouze klasické „vlaječky“. Dalším nově zavedeným pravidlem je zrušení korektury – na okraji stránky se přeškrtně jak znaménko, tak slovo a v textu se slovo podtečkuje. Pro slova, která by se měla psát dohromady, je vyčleněn nový znak (horní a dolní oblouček) a ten z dřívější publikace se tu už neobjevuje. Znak pro prostrkávání byl zrušen, takže se slovo jen podtrhlo a na okraj slovně připsalo, jak se má vysadit.

Příručka prezentuje mnohem propracovanější systém korektur, který si všímá nejvyužívanějších i vůbec nevyužívaných značek a snaží se tak práci ulehčit jak korektorovi, tak sazeči.

3. České státní normy upravující korektorské značky

Korektorská znaménka se používala podle dobového úzu, jen dvě zmíněné příručky (viz podkapitulu 2.2) se snažily značky graficky zachytit a vysvětlit. Bylo tedy otázkou času, kdy korektorská znaménka zpracuje nějaká instituce a sjednotí je. Koncem roku 1928 byla Československá normalizační společnost pověřena tvorbou závazných norem pro různé podniky, mimo jiné také pro nakladatelství. V roce 1932 tedy jako výsledek vyšla norma, v jejímž dodatku se jako první začala upravovat korektorská znaménka.³ Jednalo se ale o pouhé čtyři strany, až po nástupu komunistického režimu do Československa vyšla v roce 1953 novější, plnohodnotná norma, která vycházela z normy sovětské. S ohledem na dlouholetou korektorskou praxi v českých zemích se však některá znaménka ponechala v původní podobě a cizí se nepřejímala. Normu už nevydala Československá normalizační společnost, jež k roku 1951 byla zrušena, ale nově Úřad pro normalizaci. V roce 1970 pak bylo publikováno novější znění normy, kompletně přepracované podle doporučení RVHP, čímž přibyla některá nová znaménka. Ta znaménka, jež z doporučení převzata nebyla, se alespoň objevovala v poznámkách pod čarou. Další úprava normy vyšla v roce 1989 – jednalo se přímo o překlad z normy sovětské, pouze příklady byly upraveny pro české podmínky. Poslední platnou verzi vydanou Českým normalizačním institutem je zatím norma z roku 2004 jako revidovaný soubor předchozí normy. Hlavní rozdíl oproti minulé normě je ale pouze v grafickém ztvárnění, aby tabulky byly lépe přehledné.

3.1 Norma z roku 1932

Československá norma *Objednávání a dodávání tiskových prací (s dodatkem o korekturách)* z roku 1932 se jako první pokusila na posledních čtyřech stranách uveřejnit seznam se sjednocenými značkami a pravidly, jak se znaménky zacházet. Norma je koncipována jako souvislý text s očíslovanými odstavci, které vysvětlují funkce jednotlivých znamének, a zároveň je přímo na vysvětlujícím textu prováděna korektura pomocí probírané značky, aby bylo jasné, jak přesně se značí (přebírá tedy strukturu příručky *Knihtiskař zákazníkovi*). Jedná se o stručný přehled korektorských značek rozdělený do tří oddílů – na *Všeobecné pokyny*, *Opravy* a *Úpravy*.

V rámci *Všeobecných pokynů* se hovoří o pravidlech zápisu korektury. Klade se důraz jak na zřetelnost opravy, tak i na doporučený psací prostředek. Ustanovuje se opakování znaménka zaznačeného v textu i na okraji spolu s náležitou opravou. Podle této normy se

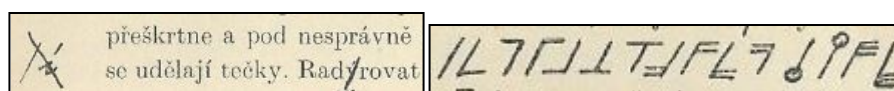
³ Československé normy byly pouze dobrovolné, až po roce 1951 „se změnilý ve státní, které byly ze zákona povinné“. (Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví [online]).

opravy z pomyslné levé poloviny textu značí na levý okraj, zásahy na pravé polovině se píšou na okraj pravý. Korektury zapsané na okraji strany by se měly ideálně řadit tak, jak za sebou následují v textu, a pokud se některá chyba objeví dvakrát blízko u sebe, v nejbližších řádcích by se mělo použít jiné, alternativní znaménko (nespecifikuje se ale přesný počet řádků, to záleželo na redaktorovi). Dále norma vysvětluje, jak zrušit špatně zaznačenou korekturu (obr. č. 1), a předkládá užitečné tipy pro dobrou komunikaci s nakladatelstvím a tiskárnou (např. korektury označit razítkem firmy, finální verzi korektur označit jako imprimatur apod.).

V oddíle *Oprav* jsou vyjmenována korekturní znaménka pro obsahové chyby nebo úpravy. Pro výměnu písmene zachycuje 15 různých „vlaječek“ (obr. č. 2), které se můžou použít i pro chyby (v tehdejší době časté) jako jsou blokováná, poškozená nebo nečistě otištěná písmena. Vložení chybějícího slova se také provádí pomocí „vlaječek“, zatím nebyla zařazena žádná „vidlička“. U chybějícího znaku si korektor mohl vybrat mezi dvěma způsoby zaznačení – buď přeškrtnl předcházející, nebo následující písmeno, a na okraji ho opakovat spolu s nově doplněným. Při přehozeném slovosledu norma dovoluje používat buď „branku“, nebo podtržené číslice, které se můžou rozprostřít po obou okrajích korektury (obr. č. 3). Upravuje také znaménka pro zvětšení, zmenšení, vytvoření nebo zrušení mezery (znak pro zvětšení mezery má v této normě zároveň i funkci vložení mezery). V pasáži věnované přebytným písmenům se pak mluví přímo o deleaturu a jeho významu.

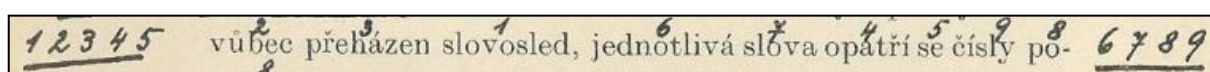
V *Úpravách* se řeší technické opravy, jako je např. proložení slov, kdy se slova podtrhnou a na okraj se zaznačí znaménko složené z několika svislých čar přeškrtnutých jednou čarou vodorovnou, prostrkávání se pak může zrušit podtržením vlnovkami. Stejně tak pro jiný typ písma stačí slovo pouze podtrhnout a na okraj připsat, jakým typem se má vysázet. V typografických úpravách norma dovoluje chyby vyznačit dvojím způsobem – buď podtržením jednoho konkrétního slova, nebo okrajovým zatržením celého řádku či odstavce (aby se delší text nemusel celý podtrhávat a korektura tak zůstala přehledná).⁴

Na čtyřech stranách jsou tak stručně a přehledně shrnuty všechny informace nutné pro dobovou korekturu textu i s přehlednými příklady, jak jednotlivá znaménka používat.

Obr. č. 1 – Zrušení korektury

Obr. č. 2 – Varianty „vlaječek“

Obr. č. 3 – Změna slovosledu pomocí číslic

⁴ Dvojí způsob zaznačení podle rozsahu opravy pak platí i pro všechny další nadcházející normy.

3.2 Norma z roku 1953

Až v roce 1953, po více než dvaceti letech, vyšlo novější znění normy upravující korektorské značky, a to s prostým názvem *Korekturní znaménka*. Norma ale nepřejala stejný koncept z předchozí normy (souvislý text s opravami přímo zaznačenými do textu), nýbrž prezentuje jednotlivá znaménka pomocí dvojstránkové tabulky s jednotlivými sloupci – na levé straně se popisuje funkce a zaznačení značky spolu s jejím grafickým znázorněním, na pravé straně je pak uveden příklad relevantně dlouhého textu, ve kterém jsou chyby daným znaménkem vyznačeny. Poprvé jsou zde uspořádány korektorské značky do šesti souvislých podskupin (oproti *Opravě* a *Úpravě* z roku 1932): Znaménka pro výměnu, vypuštění a vsunutí; Znaménka pro různé změny v sazbě; Znaménka pro změnu mezer v sazbě; Znaménka pro odstavec, zatažení odstavce, novou řádku, vyrazení písmem nebo změnu písma; Znaménka pro opravu tabulí⁵ a tabulek.

Norma začíná kapitolou *Názvosloví* – vysvětlují se v ní jednotlivé pojmy, aby se v nich čtenáři (a budoucí uživatelé takových pojmů) neztráceli, např. se zmiňuje korekturní obtisk, domácí nebo autorská sloupcová korektura, domácí nebo autorská stránková korektura, případně co se myslí revizí nebo náhledem ze stroje.

V kapitole *Všeobecně* se mluví o pravidlech zápisu korektury. Jako vždy se na prvním místě objevuje informace o opakování korektorského znaménka zaznačeného v textu taktéž na okraji strany spolu s příslušným znaménkem, nebo se pravidla zmiňují o nevhodnosti červené barvy.⁶ Použitým znaménkem, které nemá další možné varianty (např. pro obrácené nebo poškozené písmeno), se může zaznačit více stejných chyb v jedné řádce (případně i v sousedních), pak by se ale znaménko nemělo opakovat více než dvakrát ve 4–5 následujících řádcích. Komentáře ke korektorským značkám nepřipadají v úvahu, neboť každé znaménko má jasně daný účel – pokud chce korektor přesto některý jev okomentovat, musí ho zvýraznit zakroužkováním.⁷ Dále také norma specifikuje zaznamenávání korektury – pokud je text vysázen do šíře 72 mm, korektura se zapisuje pouze na pravý okraj, jestliže ale text přesahuje šíři 72 mm, dovoluje se značit chyby i na levém okraji s tím, že text se pomyslně přepůlí na polovinu a chyby na levé straně se zapisují nalevo (i směr „vlaječky“ by měly směřovat doleva), pravé naopak napravo (i s „vlaječkami“ směřujícími do téže strany). Kapitola končí

⁵ Větší tisková forma sázená z linek, čar. Podle HAVRÁNEK: *Slovník spisovného jazyka českého VI (Š–U)*. Praha 1989, s. 98.

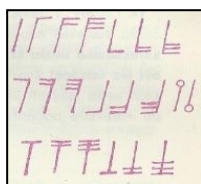
⁶ „Červenou tužkou nebo červeným inkoustem se korigovat nemá (zvláště ne sloupce), neboť dráždí oči...“ (*Korekturní znaménka*, s. 3). V dalších normách se pouze opakuje nevhodnost červené barvy, ale důvod chybí. I dnes se někteří lidé zajímají, proč tomu tak je, a má se za to, že červená barva může způsobovat stres, neboť ve škole se testy opravovaly červenou propiskou, a proto by autor z korektury nemusel mít dobrý pocit.

⁷ Lze tedy usuzovat, že dříve sazeči zanášeli jako korekturu i komentáře, které nebyly součástí textu.

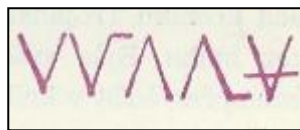
vyznačením nesprávné korektury podtečkováním a škrtnutím, v samotném výkladu nebo v souvislé korektuře se už ovšem její znázornění neobjevuje.

Pak už následuje samostatná kapitola o *Korekturních znaménkách*. Vždy uvádí všechny dostupné varianty korektorských značek (např. pro výměnu písmene vypisuje 21 jednotlivých „vlaječek“ [obr. č. 4] na rozdíl od předešlé normy, která jich vyjmenovala jen 15 a ostatní varianty shrnula pod „a podobně“). Vždy ke všem variantám zápisu značek norma doplňuje i příklady, aby se vše osvětlilo. Pokud je žádoucí vyměnit malé písmeno za velké, velké musí být napsané tiskacím. Oproti minulé normě (jež taková znaménka také využívá, ale slovně o nich nemluví) tato přímo hovoří o „svorkách“ pro výměnu dvou a více chybných písmen vedle sebe a o postupu, jak je zaznačit. U deleaturu se přesně popisuje, jak se má zapisovat – nejprve je třeba zapsat „vlaječku“, pak napravo od ní deleatur.⁸ Nově norma zavádí i „obálku“ pro označení většího celku, ke kterému se pak následně dodá, co se má s textem stát (např. vymazat, přepsat). Pro vložení slova taktéž graficky znázorňuje všech pět dostupných znamének (obr. č. 5), navíc nově přináší i vložení chybějící řádky. Další novinkou je rozlišení spojovníku a pomlčky – spojovník se zaznačí podtrženě (může se splést se symbolem =), pomlčka zase pomocí dvou znaků pro mezeru na každé straně (obr. č. 6). Poslední novotou je znak pro odstranění řeky, kdy se dvě svislé čáry přeškrtnou obloučkem.

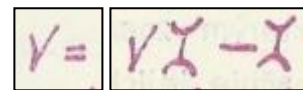
O této normě už můžeme mluvit jako o plnohodnotné, neboť třicet dva stránek už není žádný dodatek k jiné normě (na rozdíl od normy minulé). Detailně popisuje jednotlivé korektorské značky, zaznamenává všechny možné varianty a více specifikuje pravidla, co je povoleno a co ne – autoři normy zřejmě vycházeli z dobových chyb korektorů, případně rozvinuli témata, která byla problematická na vysvětlení. V dodatku normy se říká, že se norma shoduje se soudobou normou sovětskou, jen některá znaménka byla zachována kvůli dlouholeté korektorské praxi (s. 30). V některých příkladech korektura není úplně dobře zaznačena, co se týče grafické stránky – někdy je znaménko umístěno ne na písmenu, ale v mezeře mezi jednotlivými písmeny (např. s. 9, odst. 21). Také v popisech znamének se vyskytují nelogické odkazy, neboť znaménka odkazují sama na sebe, čímž činí tuto informaci nadbytečnou (např. s. 10, odst. 24).

Obr. č. 4 –
Varianty
„vlaječek“

Obr. č. 5 – Varianty „vidliček“

Obr. č. 6 – Značení spojovníku a pomlčky

⁸ Vlastně se jedná o kombinaci dvou různých korektorských značek. Redaktorům se zřejmě pletlo pořadí, protože tato poučka se objevuje pouze u deleaturu, žádné jiné znaménko takhle popsáno není. Navíc se pravidlo výslovně opakuje i v dalších normách (kromě poslední z roku 2004).

3.3 Norma z roku 1970

Další norma, tentokrát s názvem *Korekturní znaménka a jejich používání*, vyšla v roce 1970.⁹ V zásadě přejala strukturu výkladu z normy předešlé, pouze s tím rozdílem, že je rozdělena na přesně pojmenované sloupce (Pořadové číslo, Účel znaménka, Vyobrazení, Použití a Příklady na provádění korektur). Ponechává také rozdělení kapitol na *Názvosloví*, *Všeobecně* a *Korekturní znaménka*, navíc přidává ještě *Pokyny pro tiskárnu*.

V prvním oddíle se opět vysvětlují jednotlivé pojmy, tentokrát jsou ale vybrány pouze nejdůležitější informace, např. co je to korekturní otisk, korektura, náhled nebo imprimatur, ale nezmiňují se už druhy korektur. Text, který se pro vysvětlení používá, je převzat z předchozí normy, pouze je stylisticky upraven.

Oddíl *Všeobecně* také vychází z předešlé normy, rozdělení korekturních znamének do podskupin je stejné, oproti předešlé ale tato norma upravuje znění u jedné skupiny (Znaménka pro různé změny v sazbě, *umístění exponentů a indexů*). Opakují se zde i pravidla pro správný zápis korektur, zvláště se ale zmiňují značky, jež se na okraji textu neopakují, nebo se jen opakují bez textové změny.¹⁰ Stejně tak je stanoven zápis chyb na pravou stranu, při větším počtu je pak povoleno psát i na levý okraj, komentáře se musí kroužkovat. Značení červenou barvou je touto normou považováno za nevhodné, už ale není uveden důvod.

Nově zařazeným oddílem jsou *Pokyny pro tiskárnu*, prakticky se v něm ale vyskytují pouze dvě informace – nutná šířka okraje a barva korektury –, které jsou totožné s informacemi pro korektory.

Následuje výčet *Korektorských znamének*. V rámci Znamének pro výměnu, vypuštění a vsunutí se funkce zredukovaly, například opravování obrácených a poškozených liter je už obsaženo ve funkci „vlaječek“. Značky pro výměnu písmem jsou vesměs přejaty z předešlé normy, nezohledňují se ale znaménka se třemi vodorovnými čarami (obr. č. 7). Stejně tak pro výměnu několika za sebou jdoucích písmen vynechává dvě značky a naopak přidává čtyři nové (obr. č. 8). Pro „obálku“ jsou znázorněny tři příklady, aby bylo vidět, že není nutné značit pouze obdélníkem, ale i nedotaženými tvary. V případě, že je nutné doplnit chybějící text a je delší, je možné zapsat ho na horní nebo dolní okraj korektury. U deleatury se stále opakuje věta, že „znaménko se uvádí na okraji otisku vpravo od opakovaných znamének...“ (s. 4) – otázkou zůstává, zda tu věta zůstala pouze analogicky z předchozí normy, nebo se v té

⁹ Nutno podotknout, že předchozí normy se schválily a publikovaly ještě tentýž rok, u této normy ale trvalo dva roky, než vešla v platnost.

¹⁰ Jako příklad se uvádí znaménka pro změnu mezer v sazbě, většina z nich se ale na okraji opakuje (bez jakéhokoli doplňujícího textu). Proto by bylo vhodnější vyjmenovat pouze ty značky, které se na okraji neopakují (zrušení, zmenšení nebo zvětšení mezery mezi řádky).

době opravdu stále nevědělo, jak značku zapisovat (přitom hned vedle je uveden příklad, takže se takové pravidlo nemusí vysvětlovat slovně). Pro vsunutí slova norma v zásadě připravila úplně nové tvary znaménka, z předchozí normy zachovala pouze jeden (obr. č. 9).¹¹ Nově jsou upravena znaménka pro rozlišení pomlčky a spojovníku, totiž, že se vždy musí zaznačit pomocí vsuvky (přehlíží se tak možnost špatně napsaného znaménka, funguje pouze jako chybějící znak). Pomlčka se značí pomocí dvou mezer jako dosud, tentokrát ale mají značky pouze horní otevřený oblouček, spojovník je pak nově upraven jako přesný opak pomlčky, se zavřeným obloučkem (obr. č. 10). Nově se objevuje i značka pro vsunutí tabulky nebo vysvětlivky pomocí spojovací čáry a kolečka/čtverečku.

U Znamének pro různé změny v sazbě, umístění exponentů a indexů nejde o velké změny, pouze u změny pořadí slov se už číslice nepodtrhávají a pro přesunutí řádky se nevyužívá zobáček se šipkou, ale „svorka“. Velice nepřehledně jsou vyobrazena znaménka pro posunutí nebo roztáhnutí sazby k označené zarážce – v předchozí normě byla každá značka zvlášť vysvětlena, tady se ale v rámci úspory místa vše zhustilo, a navíc se v příkladu nevysvětlují všechny značky. Posledním novým jevem této kapitoly jsou exponenty a indexy, u kterých je uvedeno, jak je značit.

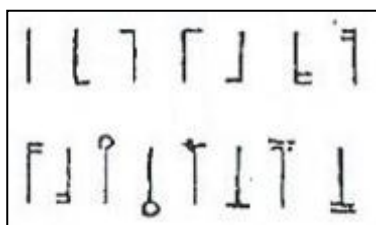
Znaménka pro změnu mezer v sazbě jsou důsledněji rozřazena, rozdělují se tedy znaménka pro zvětšení mezery a zmenšení mezery (v předchozí normě bylo vše psané dohromady). Zrušení mezery mezi slovy tato norma umožňuje dvojím způsobem – dvěma obloučky, nebo pokud je slovo rozdělené pomlčkou, ale nemá být, použije se „činka“. Nově přibyla i značka pro zrušení mezery mezi řádky. Špatně rozdělené slovo se také může vyznačit pravou hranatou závorkou v místě, kde má být správně mezera. Specifické pro tuto kapitolu značek je, že vysvětlující text se nečlení k jednotlivým znaménkům, ale mluví všeobecně. Posledním znaménkem je vysazení (případně zrušení) slitku, který se vyznačí spodním obloučkem.

Ve Znaménkách pro zaražení odstavce, novou řádku a změnu písma se vyčleňují obrácené zobáčkové uvozovky pro posunutí na střed (v předchozí normě se psaly obráceně a značily pouze, že se má slovo vysadit na nový řádek, vedle se pak napsalo, jakým stylem). Nově pojato je také prostrkávání, které se tvoří podržením slova pomocí přerušované čáry, zrušit prostrkávání lze pomocí obloučků pod slovem. Znovu se tu objevuje zrušení špatně vyznačené korektury s tím, že na okraji se škrtne pouze znaménko (v příkladu se ale škrtá i text). Blokovaná písmena se už neopravují, ale pouze se na ně upozorní přeškrtnutým

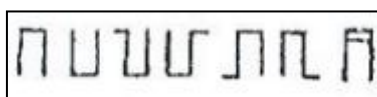
¹¹ Také ve výčtu neuvádí klasickou „vidličku“ (V), ale v příkladech s ní pracuje (na s. 7).

obdélníkem. Novinkou je opakování se stejné chyby víckrát za sebou, která se dá zaznačit spojovací čarou s X všude, kde se chyba vyskytuje, a pod chybným písmenem je taktéž uvedeno X. Pro odstranění řeky se používá znaménko s vodorovným přeškrtnutím, ne obloučkem jako v předchozí normě. Nově se také rozlišuje prodloužení a zkrácení linky v tabulce.

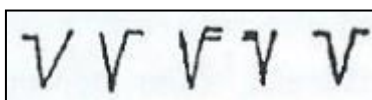
Norma byla přepracována ze sovětské verze, a protože některá znaménka už u nás byla zavedená, ponechávala se, ale v poznámce pod čarou se vždy u příslušného znaménka uvádělo, jaký znak se používá podle doporučení RVHP (např. posunutí řádky na střed, zrušení prostrkávání, nový odstavec, obrácení písmena, vypuštění znaku nebo rozlišování malých a velkých písmen v korektuře¹²). V normě se také vyskytla chyba, která se opravila dodatkem z jiné normy (ČSN 88 0220 – *Úprava rukopisů pro sazbu*) v roce 1972, a to, že vysazení polotučnou kurzívou se značí vlnovkou pod čarou, ne nad čarou.

Obr. č. 7 – Varianty „vlaječek“

Obr. č. 8 – Varianty „svorek“

Obr. č. 9 – Varianty „vidliček“

Obr. č. 10 – Značení spojovníku a pomlčky

3.4 Norma z roku 1989

V roce 1989 vyšla další norma, a to *Korekturní znaménka pro sazbu – Pravidla používání*. Přejala stejnou strukturu z předchozí normy, pouze Příklady na provádění korektur rozdělila na Příklad opravy textu a Pravý okraj textu, jednalo se ale spíše o formalitu. Norma už neuvádí názvosloví, pouze rozděluje korekturní znaménka do podskupin, tentokrát do čtyř – zrušení nesprávné korektury nevyděluje zvlášť, ale připojuje ji ke Znaménkům pro opravu technických nesprávností v sazbě a otisku. V pravidlech také nezmiňuje nic nového, opravování červenou barvou zde není výslovně zakázáno nebo povoleno.

Vyobrazení a popis znamének byl taktéž přejat, pouze se stylisticky upravil (k vypuštění/výměně písmene se ještě přidává číslice a znak). Stále platí pravidlo, že vložit písmeno se může přeškrtnutím předcházejícího, nebo následujícího písmene, v příkladech se ale přeškrťává pouze písmeno předcházející. Pro výměnu více znaků za sebou volí norma buď klasické znaky převzaté z předešlé normy, nebo je doplňuje novými „svorkami“, které se používaly už v dřívějších normách, ale až teď se náležitě specifikovali (obr. č. 11). Nově je

¹² Pro vysazení velkého písmene se písmeno podtrhlo dole, malé písmeno se podtrhlo čarou nad ním.

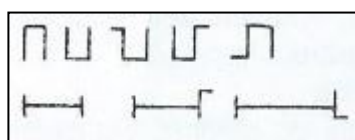
pro vypuštění vymezen jiný znak, norma ho ale nijak nepojmenovává (oproti názvu *deleatur*), opakuje se ale i zde pravidlo, jak znaménko zapisovat (obr. č. 12).

Znaménka pro změny v sazbě se téměř nezměnila, zůstává i stejně zmatené posunutí sazby k označené zarážce, kde nejsou všechny úkony zřetelně vysvětleny (např. šipka doprava). Znaménka pro mezery mezi slovy a řádky se sdružila do jedné skupiny, takže zvětšení mezery mezi slovy nebo odstavcem je ve stejné kolonce. Pro zrušení mezery lze použít už jen jedno znaménko, a to „činku“, spojení dvěma obloučky už není možné, tudíž zaniká i pravidlo s pomlčkou. Neopakuje se zde ani zaznamenávání indexů nebo slitků.

Ve Znaménkách pro zaražení odstavce je nově překresleno znaménko pro zatažení odstavce, tvarem se ale takhle může plést se značkou pro úpravu slovosledu (obr. č. 13). Pro obrácení písmene norma vymezuje jiný znak (obr. č. 14), který byl v předchozí normě z roku 1970 zaznačen pouze v poznámce pod čarou.¹³ Na rozdíl od předešlé normy tato zpřehlednila druhy linek (v předchozí byly znázorněny jen v poznámce), naopak tu chybí znaménko pro řeku a hrotky. Špatně zaznačená korektura se podtečkuje a na okraji se korekturní znaménko spolu s vyznačenou opravou škrtně (obr. č. 15).

V Příkladech prováděných korektur lze objevit různé typy nebo pravidla, např. „označování korektur červenou barvou na otisku se nedovoluje“ (s. 3), v pravidlech ale žádné takové upozornění není – pokud by se tato zásada měla opravdu dodržovat, určitě by se měla zařadit mezi pravidla na začátku normy, neboť v ukázkách se čtenář soustředí hlavně na zápis značek a ne na obsah věty. Dalším příkladem skrytého pravidla je komentář, který je nutné kroužkovat (s. 5). Některé korektorské značky se jako u minulé normy nepřekrývají s textem, zřejmě kvůli dobrému přečtení.

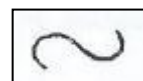
Norma je překladem sovětské normy (proto se zde objevuje i jiné znaménko pro obrácení nebo vypuštění znaku), pouze příklady na provádění korektur byli přizpůsobeny českým podmínkám (s. 13).

Obr. č. 11 – Varianty „svorek“

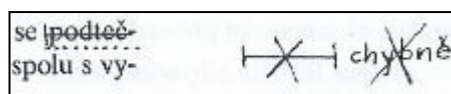
Obr. č. 12 –
Jiný *deleatur*

Obr. č. 13 –
Zrušení odstavce

Obr. č. 14 –
Obrácení znaku

Obr. č. 15 – *Zrušení korektury*

¹³ Vyobrazení značky se navíc vyskytuje i ve vysvětlujícím textu, čímž je ale tato informace nadbytečná, protože hned vedle je znaménko vyobrazeno.

3.5 Norma z roku 2004

Zatím poslední a jedinou platnou normou jsou stejnojmenná *Korekturní znaménka pro sazbu – Pravidla používání*, která vyšla v roce 2004. Veškerý text obsažený v normě (až na pravidla používání) je převzat z normy předchozí, pouze některé formulace jsou stylisticky upraveny (sama norma přiznává, že se jedná o revidovanou verzi předchozího vydání a pouze shrnuje dosavadní zkušenosti [s. 2]). Norma rozděluje korekturní znaménka do pěti skupin (na rozdíl od předchozí normy se čtyřmi skupinami), jiné členění je ale pouze formální, neboť dnešní norma zachovává stejné uspořádání znamének, jen zrušení nesprávné korektury je členěno samostatně. Stejně tak přejímá i uspořádání tabulky (Účel, Vyobrazení značky, slovní popis Použití a Příklad).

Samotným tabulkám s korektorskými značkami předchází pravidla používání, která předkládají stejné pokyny jako v minulé normě, navíc ale specifikují, že stejné znaménko se znovu může objevit až po pěti řádcích. Červená barva se v této normě nedoporučuje.

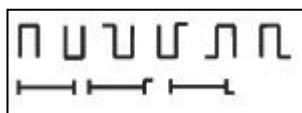
V první tabulce jsou znázorněna Znaménka pro výměnu, vsunutí a vypuštění znaků. Na místo příkladů z korektorské praxe ale norma převzala stejný text, jenž vysvětluje funkci znaménka ve sloupci Použití, zanesla do něj pár chyb a pak ho názorně opravuje s použitím náležitých značek. U znaménka pro výměnu několika znaků následujících za sebou je dnešní norma doplněna o jednu novou značku (která se logicky nabízela, [obr. č. 16]). Norma také vrátila zpět původní značku deleturu namísto znaku přejatého ze sovětské normy.

Další tabulka se Znaménky pro změny v sazbě je o něco delší. U značek pro změnu pořadí slov je uvedena dvakrát totožná značka (důvodem může být např. opomenutí otočení při skenování ze starší normy, [obr. č. 17]). Norma převzala i znaménka k posunutí textu k označené zarážce, ale příklad ilustrující použití značky je stále velice nepřehledný a nezohledňuje všechny varianty znaménka, které jsou v kolonce vyobrazeny. V příkladech pro zaznačení mezer se objevují pouze opravy mezi slovy, úplně ale chybí opravy mezer mezi řádky.

V tabulce Znamének pro zaražení odstavce, nový řádek, změnu písma apod. se značka pro zatáhnutí odstavce změnila zpět na starou verzi, lépe je tak z ní poznat, jaká je její funkce. U podtržených slov (nebo slov spojených „svorkou“) se pak na okraj připíše, jakým písmem se má text vysadit. Pokud existuje tento způsob značení, pak už je zbytečné dále v normě uvádět znaménka pro jednotlivé úkony (jako vysadit polotučně, tučně, kurzívou apod.), protože většina redaktorů raději napíše slovní komentář, jakým stylem má být text vysázen, než aby se spoléhala na grafika, že z různého podtržení pochopí, jak se má text vysadit.

V poslední tabulce se Značkami pro opravu technických chyb v sazbě a zrušení nesprávné korektury¹⁴ se vyskytují některé specifické úkony, které by se v současné době už nemusely uvádět (např. zesílit druh linky, prodloužit nebo zkrátit linku). Pokud je korektura provedena špatně, zruší se přeškrtnutím jak v textu, tak na okraji, a v textu se ještě zároveň tečkovaně podtrhne (přitom ale v příkladu je přeškrtnuté pouze znaménko na okraji, v textu už ne [obr. č. 18]).

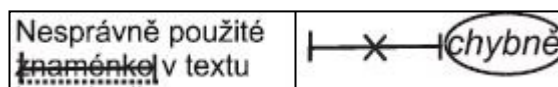
Vzhledem k tomu, že norma pojednává o korekturních znaménkách, která se primárně zapisují ručně, je velice nešťastně zvolena grafická úprava na počítači. Pro přehlednost je vše včleněno do tabulky, někdy je v ní však opravdu málo místo k zaznačení korektur. Největší nedostatek lze spatřit ve vyobrazení jednotlivých znamének, např. deletur vypadá úplně jinak než ve většině rukopisných zápisů, a lze tedy předpokládat, že pokud redaktor bude postupovat podle této normy, bude mít problém se takové znaménko naučit.¹⁵

Obr. č. 16 – Varianty „svorek“

Obr. č. 17 – Přehození slovosledu

Obr. č. 18 – Špatná korektura

¹⁴ V počátečním rozdělení normy byla nesprávná korektura vyčleněna samostatně, nyní je ale začleněna do tabulky k dalším značkám, jako tomu bylo v normě z roku 1989.

¹⁵ Navíc se v popisu k použití deleturu objevují číselné odkazy na další korektorské značky, které se spolu s deleturem objevují, ale takové kapitoly (5.1 a 5.2) se v normě vůbec neobjevují (s. 4, odstavec 1.6).

4. Komparace českých korektorských znamének se znaménky cizími

Jak bylo možné vidět v předchozí kapitole, české technické normy hlavně v 50.–90. letech hodně čerpaly z těch ruských (víceméně se jednalo o překlady). Stejně tak je dost možné, že některá jiná znaménka, která používáme, jsou převzata z cizích norem, nebo naopak existují znaménka, jež se používají po celém světě jednotně.¹⁶

4.1 Slovenská korektorská znaménka

Poslední československá státní norma upravující korektorské značky vyšla v roce 1989. Po roce 1993, kdy se Československo rozdělilo na dvě autonomní země, si Česká republika (až) v roce 2004 vytvořila vlastní aktualizovanou normu a dalo by se tedy očekávat, že Slovenská republika půjde ve stejných šlépějích – avšak až dodnes je u nich norma z roku 1989 stále platná (*Korektúrne znamienka pre sadzbu. Pravidlá používania*).

To znamená, že od naší současné normy se liší hlavně v používání jiného znaménka pro vypuštění písmene, stále se může používat znaménko pro obrácení znaku, a navíc slovenští redaktoři mají i značku pro vyrovnání účaří (která je ale duplicitní s posunutím textu k označené zarážce).

4.2 Německá korektorská znaménka¹⁷

Poslední německá norma (DIN 16511: *Korrekturzeichen*) pro úpravu korektorských značek platí od roku 1966, tedy mnohem déle, než kdy platila naše česká nebo československá norma.

Oproti české normě se liší v několika věcech, např. redaktoři používají jiný symbol pro vypuštění znaku, ale i tak podobný deleturu (obr. č. 19), mezeru vkládají pomocí Z (obr. č. 20) a mají na výběr z méně „vlaječek“ (obr. č. 21). V dalších ohledech má ale německá norma hodně značek společných s tou českou.

V roce 2016 pak vyšla aktualizovaná norma ISO 5776: *Graphic technology – Symbols for text proof correction* (odvozená od britské normy) upravující korekturní znaménka pro celý anglosaský prostor, tudíž si německý redaktor může vybrat, podle které normy bude text redigovat (britské korektorské značky viz 4.3).

Obr. č. 19 - Deletur

Obr. č. 20 – Vložení mezery

Obr. č. 21 – Varianty „vlaječek“

¹⁶ Nevycházím ze státních technických norem jednotlivých států, ale pouze z úzu. U každého úzu uvádím zdroj, ze kterého jsem korektorské značky čerpala.

¹⁷ Podle Korrekturzeichen nach DIN 16511. *Institut für Informatik* (online).

4.3 Britská korektorská znaménka¹⁸

Ve Velké Británii platí od roku 2005 nově aktualizovaná norma BS 5261 – *Copy preparation and proof correction*.

Velká změna oproti našim korekturním znaménkům je, že do anglického textu se zaznačí znaménko, ale na okraji se může opakovat úplně jiné (znaménkem se tedy pouze zaznačí chyba a na okraji redaktor dovysvětlí jiným znaménkem, co s jevem provést). Další razantní změnou je pořadí zápisu značek – na okraj se nejprve napíše nové písmeno či znak, a teprve za ním se přidá příslušné korektorské znaménko (obr. č. 22). Zároveň je důležitá pozice znaménka – rozlišuje se tím, kde v textu se znak napíše. Většina značek se píše ke spodní hraně řádku (jako vložení slova, mezery apod.), pokud se ale znaménko objeví na horní hraně řádku, signalizuje to, že symbol bude přidán nahoru (v případě uvozovek nebo apostrofu).

Vložení slova se značí pouze jedním znakem, a to obráceným Y (obr. č. 23). Jestliže se vkládá jiný znak (uvozovky, apostrof), používá se klasické Y (obr. č. 24), pro interpunkci se vymezuje pouze klasická čárka bez jakékoliv vlaječky (znovu obr. č. 22). Pro zaznačení jedné chyby se používá taktéž čárka, pro označení více znaků „svorka“. V britském úzu se stále užívá vertatur – zakroužkuje se text a na okraj zaznačí spirála (obr. č. 25). Znaménko pro vypuštění znaku je v principu zapisováno podobně jako české, pouze konec znaku prodlužují až pod něj (obr. č. 26). Na rozdíl od české normy mají i kombinaci znaku deleaturu s obloučky, čímž se označený text smaže a srazí dohromady. Mezery se řeší podle toho, kam je chce redaktor umístit – pokud je chce vložit mezi jednotlivá písmena, volí zase čárky a na okraji napíše znak pro zvětšení mezery, který je stejný jako u nás. Druhou možností je vložit mezeru mezi slova, a ta se značí přímo do textu pomocí znaménka pro mezeru a na okraji se pouze toto znaménko opakuje. Zrušení mezery probíhá podle stejného principu, pouze s opačnou značkou, opět stejnou jako u nás. Britský úzus dovoluje nejen přehazovat slova (až tři za sebou), ale tím samým způsobem se mohou přesouvat i řádky (obr. č. 27). Ostatní znaménka jsou stejná nebo velice podobná českým.

S omezeným výběrem značek pro výměnu nebo vložení znaku se pak korektura může stát nepřehlednout a sazeč si může být nejistý, zda znak přiřadil na správné místo.

Obr. č. 22 –
Styl zápisu

Obr. č. 23 –
Vložení slova

Obr. č. 24 –
Vložení znaku

Obr. č. 25 –
Vertatur

Obr. č. 26 –
Deleatur

Obr. č. 27 –
Přehození řádků

¹⁸ Podle Proofing marks. *Learn English or Starve* (online).

4.4 Americká korektorská znaménka¹⁹

Americké korektorské značky i pravidla pro jejich užívání v zásadě vychází z britské normy, jen pár znamének se nepatrně liší.

Nové slovo či znak se vkládá pomocí obráceného V, stejně tak interpunkce (obr. č. 28). Znak jako apostrof a uvozovky se vkládají pomocí klasického V (obr. č. 29). Vertatur se přejalo z britské normy, ale už se značí pouze slovně („invert“). Znaménko pro vypuštění se více podobá českému deleaturu než britskému (obr. č. 30). Oproti britské normě se řádky přehazují pouze šipkou a na okraj se napíše „trs“. Novým znakem je zaražení odstavce pomocí dvou svislých čar nahoře spojených kroužkem (obr. č. 31), zatáhnutí odstavce se pak zaznačí kombinací slova „No“ a znaku. Mezera se vkládá zaznačením obráceného V v textu a křížku (obr. č. 32) na okraji, pro zrušení se mezera podtrhne a na okraji se napíše křížek.

Americký úzus je oproti britskému (a tudíž i českému) více „vypisovací“, neboť se místo některých znaků využívají zkratky nebo celá slova.

Obr. č. 28 –
Vložení znaku

Obr. č. 29 –
Vložení znaku

Obr. č. 30 –
Deleatur

Obr. č. 31 –
Nový odstavce

Obr. č. 32 –
Vložení mezery

4.5 Ruská korektorská znaménka²⁰

Ruské korektorské značky jsou nejpodobnější českým (kvůli tomu, že česká znaménka v zásadě vycházela ze sovětských norem). Znaménka upravuje norma *GOTS 7.62-90* z roku 2008.

Ruská korektura nabízí mnohem více „vlaječek“ pro zaznačení chyby (obr. č. 33). Pro vypuštění znaku není určen deleatur, ale pouze „vlaječka“ či „svorka“ s vlnovkou na konci (obr. č. 34). Pokud chce ruský redaktor změnit slovosled více slov, využívá číslice, pod kterými je ale ještě nutný oblouček – označuje tím konec slova (obr. č. 35). Nový odstavec se značí Z, případně obráceným Z (obr. č. 36). Mezery se zaznamenávají klasicky jako u nás, pouze zmenšení mezery jde pomocí znaku J.

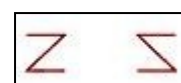
Obr. č. 33 - Varianty „vlaječek“

Obr. č. 34 - Varianty deleaturu

Obr. č. 35 - Změna slovosledu čísl

Obr. č. 36 - Nový odstavce

¹⁹ Podle Proofing marks. *Learn English or Starve* (online).

²⁰ Podle Корректурные знаки. *Ethnica Studio* (online).

5. Příručky učící korektorské značky

Korektorské značky jsou „umělý, mezinárodní jazyk korektur“ (PODRAVCKÝ – WARD – JEŘÁBKOVÁ a kol., 2004, s. 59), a proto je nejprve potřeba, aby si je začínající redaktoři osvojili a pak správně používali při korektuře textu. Značky přesně upravuje technická norma, ale ne každý redaktor po ní sáhne, neboť není úplně snadné značky a pravidla z takového textu správně a jednoduše extrahovat, navíc aktuální norma je přístupná pouze za peněžní poplatek nebo v prezenční podobě v prostorách knihovny. Kvůli takovým případům vznikají texty, které se zaměřují na pochopitelnější a jednodušší osvojení značek. V zásadě se dají rozlišit tři typy stylů, kterými jsou znaménka prezentována: buď se jedná o základní výčet korektorských značek spolu s vysvětlením, co daná značka znamená nebo jaká je její funkce; druhou možností je souvislý text, jenž ve svém obsahu popisuje znaménka a zároveň přímo na sobě v textu na příslušných místech ukazuje, jak se správně značky zapisují; nebo příručky otiskují přesné znění normy.

Různá korektorská znaménka se vyskytují v příručkách podle toho, na kterou technickou normu autoři brali ohled (nebo lépe – která technická norma zrovna byla platná vzhledem k roku vydání příručky).

Většina příruček informujících o korektorských značkách vzniká jako celistvý vhled do přípravy knihy, tudíž korektury jsou zařazeny v publikaci jako jedna ze samostatných kapitol, případně podkapitol, pouze o nich se v celé publikaci nepojednává. V některých případech jsou korektorské značky dodávány v příloze příručky bez jakéhokoliv slovního komentáře. Samozřejmě také existují internetové články o korekturách nebo přímo jen elektronické soubory se značkami, které přebírají uspořádání znamének z tištěných publikací a nevytváří tedy nový typ prezentace. Seznam korektorských značek mimo publikace nejčastěji šíří nakladatelství nebo odborně zaměřené časopisy, které apelují na autora, aby zredigoval svůj rukopis pomocí znamének.

5.1 Výčet

Na základě vyobrazení značek v státní technické normě vznikl jako pomůcka seznam znamének s popisem náležité funkce. Největší výhodou seznamu lze vidět v jeho přehlednosti. Pokud se redaktor teprve značky začíná učit, zpočátku se mu výčet může jevit jako nesrozumitelný a těžko pochopitelný, jakmile si ale značky osvojí, je mnohem účinnější hledat znaménko v takovém seznamu, kde je vše vidět na první pohled. Nejčastější vyobrazení se objevuje ve formě *funkce znaménka – grafická podoba znaménka*. Někdy se i

volí varianta s dodatečným příkladem (jednou větou či úryvkem textu), jak se ve větě daným znaménkem značí chyba. Takový styl výuky se nachází např. v příručkách:

<i>Od rukopisu k rotače</i> (JAROLÍMEK, 1941, s. 36–37)	Na levé půlce strany příručka pojmenovává jednotlivé zásahy, na pravé půlce strany se nachází souvislý text, na kterém se ukazuje, jak korektorská znaménka správně zanést. Na každém řádku textu je prováděn jiný druh korektury (např. první řádek se věnuje nesprávné literě, pátý řádek přespočetné literě nebo slovu atd.)
<i>Příručka nakladatelského redaktora</i> (MAGINCOVÁ, 2008, s. 49–51)	Výčet znamének i příkladný text autorka přejímá ze stránek <i>TypoText</i> , který využívá znaménka z více než jedné normy, např. z normy z roku 1989 používá jiný znak pro vypuštění chybného písmene, deleatur zmiňuje také, ale s přízviskem „staré znaménko“ (s. 49). Z normy 1970 se zde zase objevuje dvojí způsob pro zrušení mezery.
<i>Almanach Labyrint 2010</i> (DVOŘÁK, 2010, s. 275–277)	Příručka využívá normu z roku 1953 (např. se v ní objevuje znaménko pro zrušení mezery pouze pomocí dvou obloučků). Znaménko pro vložení mezery zde funguje také pro zvětšení mezery a klasická znaménka pro zvětšení mezery (vždy jen s jedním obloučkem) se tu používají pro zmenšení mezery mezi slovy. V souvislém textu se objevují pouze některá znaménka z uvedeného výčtu, a např. znaménko, které se v textu využívá pro zmenšení mezery, se ve výčtu vůbec neobjevuje.
<i>Stránky polygrafické firmy TypoText</i> (online)	Jak už bylo řečeno výše, příručka využívá znaménka z více než jedné normy. Navíc předkládá příkladný text beletristický i odborný, na kterém jsou prováděny např. korektury exponentů a indexů či tabulek.
<i>Webový portál Grafika.cz</i> (2000, online)	Seznam znamének vychází z normy 1970, je tedy např. možné zrušit mezeru dvěma způsoby nebo rozlišit zápis pomlčky a spojovníku.
<i>Pravidla pro jednotnou úpravu dokumentů – 2011</i> (online, s. 106)	Seznam korektorských značek v této příručce je zřejmě přeložený z cizího jazyka, neboť některé poznámky značené na okraji textu jsou v angličtině (např. See copy), pro vložení slova příručka určuje pouze obrácenou „vidličku“ a špatně zaznačenou korekturu ruší jinak (slovo se v textu podtečkuje a na okraj se pouze napíše fajfka), což jsou přejatá znaménka z britské normy. Příručka také dovoluje zaznačit více stejných chyb na jednom řádku pomocí jednoho znaménka, u kterého se připiše počet oprav.
<i>Překladatelské stránky Atingo</i> (2011, online)	I tento seznam znamének vychází z normy 1970.
<i>On-line časopis DtPko.cz</i> (2013, online)	Seznam korektorských značek v článku je zřejmě převzat z <i>Pravidel pro jednotnou úpravu dokumentů – 2011</i> , objevují se v něm totiž úplně stejná znaménka.
<i>Střední škola grafická Brno</i> (2013, online)	Výčet značek opět vychází z normy 1970, objevuje se tu tedy zase rozlišení pomlčky a spojovníku nebo upozornění na nejasnost v rukopise.

Tabulka č. 2 – Seznam příruček prezentujících korektorská znaménka pomocí výčtu

5.2 Souvislý vysvětlující text

Co se týče vysvětlení korektorských značek na základě souvislého textu, který svým obsahem mluví právě o jednotlivých značkách a jejich funkcích, pro snadné uchopení a pochopení se tato forma jeví jako nejlepší. Redaktor čte vysvětlující text a zároveň vidí, jak přesně se s korekturami zachází. Nevýhodou může být zmatené hledání jednoho znaménka v celém textu, neboť text je rozdělen pomocí odstavců. Příkladem můžou být tyto příručky:

<i>Autoři a knihtiskárny, korektury, rukopisy a jiné svízele</i> (ŠAFÁŘ, 1941, s. 10–13)	Korekturní znaménka vychází z normy z roku 1932. Autor v textu pojmenovává i jednotlivé chyby (např. duplicitní věty hned za sebou nazývá „svatby“, vynechané slovo značí jako „švec“).
<i>Čteme korektury</i> (RYCHETSKÝ, 1969, s. 14–20)	Tato příručka už používá znaménka z normy z roku 1970 ²¹ . V případě, že se znaménko odchyluje od sovětské normy, autor dává i příklad, jak se znaménko správně značí i v sovětské normě (např. vysvětluje, že v textech psaných azbukou se nepoužívá znaménko deleturu, aby se nezaměnilo s jiným písmenem z azbuky [s. 15]).
<i>Redaktor v tiskárně</i> (NAJBRT – BĚHAL – POTUŽÁKOVÁ, 1979, s. 282–285)	Využívá normu z roku 1970, podle ní opakuje i chybné značení polotučné kurzivy (které bylo dodatkem k normě opraveno už v roce 1972). V příručce se na levé straně nachází souvislý vysvětlující text, na pravé pak jednotlivé názvy znamének, tudíž orientace při vyhledávání jednoho znaménka je mnohem snadnější. Jsou zde také vyjmenovány všechny další normy, které souvisí s knihami.
<i>Informační zdroje v odborné literatuře</i> (VYMĚTAL, 2010, s. 181–182)	Text kombinuje různé normy, objevuje v něm např. i znaménko pro vertatur, jiné značení nového odstavce (pouhý čtvereček bez škrtnutí) nebo dvojité podtržení písmen, která jsou vysazena jiným fontem.
<i>Redakční práce</i> (POKORNÝ – POKORNÁ, 2011, s. 148–152)	Text je zpracován podle normy z roku 2004. Navíc autoři upravují pravidlo, že komentář pro sazeče musí být buď zakroužkovaný, nebo psaný obyčejnou tužkou.
<i>Stránky nakladatelství CPress</i> (online)	Text vysvětluje základní korektorské značky, ale „pokročilé“ jako např. značení polotučné kurzivy neukazuje.
<i>Stránky nakladatelství Auditorium</i> (2006, online)	Text dovoluje užít pro zrušení znaku buď deletur, nebo „stylizovanou nulu“ a pro zrušení provedené korektury volí podtečkování jak v textu, tak u opravy na okraji (tedy na okraji se neškrťá).
<i>Manuál jednotného grafického stylu</i> (2008, online)	Text s korektorskými znaménky je převzat z příručky <i>Čteme korektury</i> , pouze se v něm vypustily poslední dva oddíly (znaménka pro odstavec a změnu fontu a znaménka pro opravu technických nedostatků). Ponechává i znaménka určená pro texty v azbuce.
<i>Jemný úvod do počítačové typografie</i> (2016, online)	Text také vychází z příručky <i>Čteme korektury</i> , vypuštěn byl pouze oddíl technických chyb.

Tabulka č. 3 - Seznam příruček prezentující korektorská znaménka pomocí souvislého textu

²¹ Norma byla schválena na konci roku 1968, v platnost vešla až v roce 1970, takže autor k nové normě mohl mít přístup ještě před jejím zveřejněním.

5.3 Kombinace obojího

Někdy se i objevuje komplexnější forma, a to kombinace jak pouhého výčtu, tak i souvislého textu, na kterém jsou znaménka vysvětlena. Jedná se o nejrozsáhlejší a zřejmě nejkompaktnější formu průpravy do korektorských značek, ve které si čtenář může vybrat z formy, kterou více preferuje. V takovém případě ale ve výčtu korektorských značek většinou nejsou uváděny příklady užití, ale objevují se až v samotném souvislém textu. Tuto formu mají např. příručky:

<i>Sazba I – Ruční sázení</i> (POP – FLÉGER – POP, 1984, s. 119–123)	Příručka používá znaménka z normy z roku 1970, souvislý text ale z normy převzat není. Druhé vydání příručky vyšlo v roce 1989, znaménka se ale neaktualizovala podle novější normy.
<i>Jak se dělá kniha</i> (PISTORIUS, 2005, s. 93–99)	Příručka je kombinací více norem – z roku 1989 používá značku pro obrácení písmene, z roku 1970 zase dva možné způsoby značení pro zrušení mezery. V souvislém textu jsou pak jednotlivé značky znovu probírány a čtenář tak vidí, jak se správně zanášejí.
<i>Aktualizovaný typografický manuál</i> (BERAN a kol., 2014, s. 44–50 [oddíl Sazba])	Na levé straně příručka ukazuje pouze název znamének a jejich grafické znázornění, na pravé straně pak volí vysvětlující text. Příručka se opírá o normu z roku 1970, objevuje se v ní totiž znaménko pro slítek nebo chybné značení polotučné kurzivy (označené jako „půltučná kurziva“ [s. 49]).

Tabulka č. 4 - Seznam příruček prezentující korektorská znaménka pomocí kombinace výčtu a souvislého textu

5.4 Přesné znění normy

Ve starších spisech (zvláště před třetím tisíciletím, později už jen výjimečně – zřejmě v důsledku zpoplatnění nejnovější normy) také můžeme najít přesnou kopii korektorských značek z technických norem. Tato forma nemusí být na škodu, neboť vlastně uvádí přímý zdroj, který znaménka upravuje, a navíc se tím eliminují chyby při vytváření vlastních příkladů značek. Ale na druhou stranu, pokud se autor příručky rozhodne publikovat přesné znění normy, je velice pravděpodobné, že si příručku vezme do ruky čtenář, který chce s osvojením značek pomoci, a právě technická norma mu lehké osvojení nemusí poskytnout. Přesné znění normy obsahují tyto příručky:

<i>Jak psát rukopis a korektury pro tisk</i> (DOBROVOLNÝ, 1971, s. 99–102)	Obsahuje přesné znění normy z roku 1932.
<i>Příprava rukopisu pro tisk</i> (PRÁT, 1933, s. 52–55)	Přebírá přesné znění normy z roku 1932.
<i>Od rukopisu ke knize a časopisu</i> (ŠALDA, 1959, s. 106–108)	Obsahuje normu z roku 1953, u příkladů ale přebírá jen části vět, čímž se věta stává nedokončenou, a spolu s ní i myšlenka (neboť příklad vždy vykládá něco o značce). Tím se deset stran technické normy zredukovalo pouze na tři.

<i>Přehled polygrafie</i> (BLÁHA, 1963, s. 102–104)	Přebírá normu z roku 1953, je zpracována úplně stejně jako v publikaci <i>Od rukopisu ke knize a časopisu</i> .
<i>Encyklopedie praktické žurnalistiky</i> (OSVALDOVÁ – HALADA, 1999, s. 240–250)	Příručka přetiskuje normu z roku 1989, pouze znaménko pro zrušení znaku je zde nahrazeno deleturem. V publikaci došlo ke špatnému rozložení stran, tudíž lichá strana normy se objevuje na sudé straně publikace a naopak, což není čtenářsky praktické, zvláště v případě, když se v normě na liché straně předkládají příklady, takže čtenář musí několikrát za sebou obracet jednu stránku. V druhém vydání z roku 2002 se už norma neobjevuje, pouze na s. 95 je předložen malý obrázek zanesené korektury.
<i>Normalizovaná úprava dokumentů</i> (BÁČOVÁ – HÁJKOVÁ – KARASOVÁ, 2006, s. 130–133)	Obsahuje přesné znění normy z roku 2004.

Tabulka č. 5 - Seznam příruček prezentujících korektorská znaménka pomocí přesného znění normy

V některých příručkách (zejména těch polygrafických) se nehovoří o korektorských značkách a jejich formě nebo způsobu užití, ale pouze o jevech, které značky upravují. Nutno ale dodat, že se vždy jedná o technické chyby u sazeče, např. o řeky nebo dělení slov. S takovým typem se můžeme setkat v *Moderní polygrafii* (KAPLANOVÁ a kol., 2009), pro korektora jsou to ale informace neúplné. Myslím si, že v kompendiích o sazbě by se určité korektorské značky měly objevit, neboť právě korektorem opravený rukopis se dostane do rukou sazeče, který zanáší všechny opravy, a tudíž by měl být se všemi značkami obeznámen, aby práce postupovala rychleji, případně aby se vyhnul chybě.

Samotné publikace se liší i podle svého zaměření – všechny výše uvedené tištěné publikace provázejí celým procesem přípravy knihy, případně její specifickou částí (polygrafické nebo redakční zpracování, celkový pohled na výrobu knihy), nebo se celkově týkají knih (encyklopedie a oborové slovníky). Existují ale i publikace, kde jsou korektorské značky připojeny bez „knižního“ kontextu, jako je tomu např. v knize *5000 znaků a symbolů světa* (FROTSCHER, 2008).

Výuka korektorských značek může také probíhat formou semináře či přednášky pro větší skupinu lidí, což znamená, že se mohou objevit i jiné prezentace znamének, než které jsem uvedla výše.

5.4 Reprodukce textů a přiznání autorství

Jak je vidět z předchozího výčtu publikací, lze nalézt mnoho poučných textů s vysvětlením korektorských značek. Některé instituce (nejčastěji nakladatelství nebo vydavatelství) si dokonce vytváří vlastní soupis korekturních znamének, ale mnoho jiných publikací i webových stránek přejímá už jednou či vícekrát tištěné texty, které lze najít v úplně stejné formě, případně s malými odchylkami i v jiných publikacích. V lepším případě je u reprodukováného textu uveden autor či publikace, z níž byl text převzat, v tom horším případě je text publikován jako vlastní dílo.

Jak už bylo vidět v podkapitole 5.1, např. soubor korektorských znamének ze stránek *TypoText* byl převzat do *Příručky nakladatelského redaktora*, která uvádí i zdroj, odkud soupis získala. Stejný text otiskuje kniha *5000 znaků a symbolů světa*, ta už ale zdroj neuvádí.

Dalším často reprodukováným seznamem korektorských značek je úprava podle Vladimíra Pistoria, kterou publikoval ve své knize *Jak se dělá kniha*. Jeho seznam s uvedením autora používá například stránka *Vydavatelství univerzity Palackého v Olomouci* (online) nebo stránka tiskárny *FPS Repro* (online). Na stránkách *Nakladatelství Bahá'í* (online) také používají tento seznam, ale už bez přiznaného autorství.

Ze stránek *Českého vysokého učení technického v Praze, katedra kybernetiky – Center for Machine Perception* (online) lze získat stejný souvislý text s korektorskými značkami jako od jazykové agentury *Syntagma* (online). Obě dvě stránky přiznávají autorství nakladatelství Academia, i když na jejich webových stránkách už nelze žádné korektorské značky nalézt. Je zřejmé, že původní papírová verze tohoto textu, kterou naskenovali v ČVUT a kde je v úvodu výslovně řečeno, že text pochází z „ACADEMIA, nakladatelství ČSAV“, později zdigitalizovali a uveřejnili na stránkách *Syntagmatu* s tím, že už aktualizovali i název nakladatelství. Ten samý text využívá i publikace *Informační zdroje v odborné literatuře* (viz 5.2), ale autora textu nejmenuje.

Často reprodukováný text s korektorskými značkami také pochází z publikace *Čteme korektury*. Objevuje se v pozdějších příručkách jako je *Manuál jednotného grafického stylu* nebo *Jemný úvod do počítačové typografie* (viz 5.2), autora textu ale neuvádí. Text lze nalézt i na stránkách *Soukromé střední průmyslové školy Břeclav* (online), kde autorství přiznávají.

6. Užívání korektorských značek

Po přehledu všech státních technických norem a příruček, které by redaktor ke své práci mohl využít, lze sledovat, že přístup ke korektorským značkám a jejich značení se proměňoval. S proměnou ale přichází otázka, jak se redaktoři budou vyrovnávat s příchodem norem nových.

Ideálně by mělo platit, že novější verze normy zruší tu předchozí, a tudíž korekturní znaménka, která se neobjevují v aktualizované normě, by se už neměla v korekturách používat. Ale vzhledem k tomu, že jsou značky užívány jednotlivými redaktory, kteří si je osvojovali podle věku v různých zněních normy a z nichž má každý svůj individuální přístup ke stylu zápisu oprav, lze se domnívat, že s největší pravděpodobností redaktoři nebudou nejnovější normu plně dodržovat.

Například v dnešní době je to více než třináct let, kdy vyšla poslední norma upravující korektorské značky, přesto ale mnoho redaktorů zažilo ještě normu z roku 1989. Státní normu z roku 1970 dnes můžou znát ještě redaktoři narození v letech 1950–1968,²² neboť norma působila osmnáct let. U těchto redaktorů se tedy může předpokládat, že znají i normy předcházející roku 2004, a tudíž z nich mohou přebírat i korekturní znaménka.

Podle tohoto tvrzení lze dojít k názoru, že státní norma a reálné užívání korektorských značek se bude lišit. Otázkou je, jak moc tento rozdíl bude markantní a zda s sebou nese nějaké důsledky (ať už pozitivní, nebo negativní). Pro zodpovězení otázky jsem nejprve provedla výzkum, ve kterém jsem se hlavně zaměřovala na rozdílné značky (varianty i značky staršího původu) či způsoby značení v jednotlivých korekturách, na jejichž základě jsem pak vyhodnotila, která znaménka se používají nejčastěji a která se naopak nevyužívají skoro vůbec.

6.1 *Zadání*

V rámci výzkumu korektorských značek jsem oslovila některá nakladatelství (např. Nakladatelství Lidové Noviny, Host, Academia nebo Fragment) a jednotlivé osoby zabývající se redaktorskou činností.²³ Zaslala jsem jim e-mail, ve kterém jsem nastínila téma své bakalářské práce a detaily výzkumu, který jsem s jejich pomocí chtěla provést.²⁴

²² Ve výpočtu tohoto rozmezí se předpokládá, že se redaktoři seznámili s korektorskými značkami nejpozději ve dvaceti letech.

²³ Za doporučení respondentů děkuji hlavně Mgr. Františku Martínkovi, Ph.D. a Mgr. Aleně Andrlové Fidlerové, Ph.D., kteří sestavili seznam relevantních redaktorů.

²⁴ Viz Příloha č. 1 – Zadání redaktorům.

Text ke korektuře²⁵ jsem převzala z beletristické knihy *Leonardův stín* (GREY, 2007, s. 14–16), do něhož jsem zanesla takové chyby, aby pokryly co největší škálu korektorských znamének.²⁶ Při výběru chyb jsem také přihlížela k tomu, že u některých jevů je možné vícero variant (např. znaménko pro zvětšení nebo zmenšení mezery), starší normy chybu opravovaly jiným znaménkem (např. vertatur či rozlišení pomlčky a spojovníku), nebo norma vůbec takový jev nezmiňuje, a je tudíž na invenci redaktora, jak si s chybou poradí (např. značení „sírotka“).

Opakující se chyby nebo chyby podobné jsem zanášela na různá místa v textu, aby respondenti neměli jednoduchý klíč k opravování (chyby se tedy neobjevovaly bezprostředně za sebou). Zároveň jsem se snažila chyby zanést na místa, kde by si jich redaktoři měli nejlépe všimnout (např. značení nového odstavce), nebo chybu uzpůsobit tak, aby byli donuceni k opravě (změna slovosledu).

Text jsem redaktorům posílala ve formě PDF, aby některé chyby neodkryl už textový editor. Žádný časový limit na korekturu nebyl stanoven, redaktoři si určili sami, kolik času budou textu věnovat.

Dohromady jsem získala korektury od dvaceti respondentů,²⁷ z nichž bylo 7 mužů a 13 žen. Věkově se respondenti pohybovali mezi 32–63 lety.²⁸ Z těchto dvaceti redaktorů mělo 17 z nich vysokoškolské vzdělání (12 přímo s filologickým zaměřením, 3 s humanitním zaměřením a 2 s jiným zaměřením). Středoškolsky vzdělaní redaktoři se ve výzkumu objevili pouze 3, s nejvyšším dosaženým základním vzděláním nikdo.

6.2 Řešení chyb

Ještě před samotným rozbořem užívání korektorských značek je důležité zmínit, že každý redaktor upravuje text podle svého uvážení nebo podle toho, co mu připadá pro text nejlepší, a proto se ve dvaceti korekturách objevuje více způsobů oprav chyb.

Ne vždy každý redaktor odhalil všechny chyby v textu, tím pádem se u daných chyb zúžil počet respondentů a jejich způsob zaznačení korektorským znaménkem. Počet různých užití znamének tedy záležel na tom, kolik redaktorů chybu našlo a jaké značení zvolili (mohlo se tedy stát, že všichni redaktoři zvolili stejnou značku, i když existuje více způsobů).

²⁵ Viz Příloha č. 2 – Text redaktorům.

²⁶ Viz Příloha č. 3 – Text redaktorům – zanesená korektura.

²⁷ Viz Elektronická příloha – Užívání korektorských značek – Korektury redaktorů.

²⁸ Jeden respondent nevyplnil kolonku pro věk (korektura č. 3).

Výzkum v užívání korektorských značek se nezaměřuje na počet nalezených chyb, ale na jednotlivá užití znamének, jejich varianty a následné porovnání znamének s aktuální normou (pro výzkum chybovosti viz kap. 7 – *Porovnání papírové a elektronické korektury*).

Při vyhodnocování výsledků jsem sledovala nejen chyby, které jsem do textu vpravila já sama, ale i další změny, které autoři provedli, aniž bych je k tomu pomocí zanesených chyb donutila.

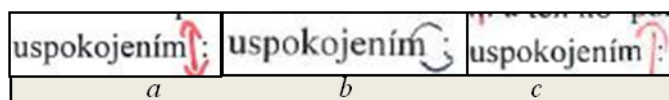
Chyby komentuji postupně, jak se objevovaly v korektuře za sebou. Na dokladech ilustruji jednotlivé korektorské značky k dané chybě i s variantami, které se ve výzkumných korekturách vyskytovaly. Pak je srovnávám s aktuální normou, případně zda znaménko redaktoři převzali z jiné normy. Nakonec hodnotím, které varianty znaménka jsou nejužitečnější a které jsou naopak matoucí či zbytečně složité.

6.2.1 Zrušení mezery mezi slovem a znakem

První zanesenou chybou v textu byla mezera mezi slovem a dvojtečkou. Respondenti volili mezi znaménkem pro zrušení mezery (a), stáhnutí slova k sobě (b) a zmenšení mezery (c).

Znaménka *a* a *c* korespondují se zněním poslední normy, zatímco znaménko *b* je převzato z normy z roku 1970.²⁹ Značky *a* a *c* se využívají téměř ekvivalentně (užití 9:10),³⁰ i když podle normy je funkcí znaménka *c* zmenšení mezery, nikoliv zrušení.

Všechna užitá korekturní znaménka jsou srozumitelná. Na výběru lze vidět, že znaménko pro zmenšení mezery se může používat i jako ekvivalent k zrušení mezery, což v některých případech může vést k nedorozumění (např. korektura č. 7 znaménko využívá pro oba úkony).

Obr. č. 37 – Zrušení mezery mezi slovem a znakem

6.2.2 Vložení znaku

Další úpravou, kterou redaktoři řešili, bylo dodatečné vložení závorky. Respondenti nejčastěji volili mezi znaménkem pro vložení znaku (a) a zaznačením předchozího nebo následujícího znaku, ke kterému přidali závorku (b). V další části textu bylo zapotřebí vložit i čárku či slovo, které respondenti značili stejným způsobem – zajímavé je, že 12 respondentů (tedy

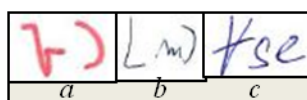
²⁹ Respondent korektury č. 3 nevyplnil věk, tudíž nelze zjistit, zda byl ovlivněn normou z roku 1970, či ji už nezažil a znaménko přejal odjinud.

³⁰ Pod znaménko *c* spadá i jeho druhá varianta – šipka dolů.

více než polovina) v případě vložení slova *se* upřednostňovalo značení pomocí přeškrtnuté vidličky (c).

Redaktoři užívali znaménka pro vložení znaku shodně s normou, pouze přeškrtnutá vidlička se naposledy objevuje v normě z roku 1953 – to ale připisují spíše individuálnímu přístupu redaktorů, protože nikdo z respondentů tuto normu ani zažít nemohl.

Vložení je možné dvojím způsobem. Z výzkumu vyplývá, že pokud se vkládá celé slovo, volí se vidlička (případně jiný znak), kterou se slovo vpraví do textu, zatímco pokud je zapotřebí vložit jen znak, někteří respondenti zvolili zaznačení předchozího/následujícího písmene, ke kterému na okraji doplnili požadovaný znak – díky tomu se tak grafik lépe orientuje v textu, kam se má znak vložit, jinak jsou obě metody stejně účinné.

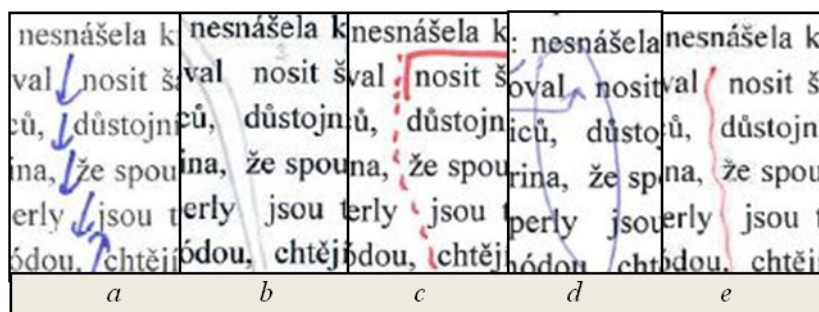
Obr. č. 38 – Vložení znaku

6.2.3 Řeka

Dalším zaneseným jevem byla řeka. Respondenti nejčastěji volili mezi dvěma označeními – a to buď pomocí znaménka pro zmenšení mezery (a), nebo přímého užití znaménka pro označení řeky. Značení pomocí řeky se různila, např. se v korekturách objevilo zaznačení pomocí dvou svislých čar (b), které se buď na okraji korektury pouze opakovaly, případně byly čáry přeškrtnuté, nebo se na okraji znaménko ani neopakovalo. Někdy se místo značky na okraji uvedl slovní komentář (např. *řeka* či *textové řečiště*). Další variantou zachycení řeky bylo vytečkování (c), zakroužkování (d) nebo vyobrazení vlnovkou (e).

Korekturní znaménko pro řeku se naposledy objevilo v normě z roku 1970, v té novější už bylo vypuštěno. Vzhledem k tomu je tedy příznačné, že se objevuje tolik způsobů značení, všechna jsou ale smysluplná.

Úspornějším značením se jeví zachycení řeky pomocí svislých čar či jiného zatržení, neboť zaškrťávat v každém řádku mezeru jako v ukázce *a* je zdoluhavé a redaktora to jen zbytečně odvádí od dalších možných chyb (pouze čtyři redaktoři zvolili takový způsob).

Obr. č. 39 – Značení řeky

6.2.4 Změna slovosledu číslicemi

V textu se nacházel delší úsek, který potřeboval slovosledně upravit. Respondenti v takovém případě často volili značení pomocí číslic. Zápis číslic v textu byl jednotný, ale na okraji už se různil – v jedné korektuře se uváděla všechna čísla, která se v textu objevila (a), zatímco v jiné byla zapsaná pouze čísla 123, i když číslo 4 v textu bylo obsaženo také (b). Jako další způsob lze uvést postup 12–67 (c), případně 1–5 (d), dokonce lze najít i zápis jako 1. 2. 3. (e).

Podle normy by se správně měly číslice vypisovat všechny bez jakéhokoliv jiného značení (jako podtržení či zakroužkování).

Nejlepší možnou volbou je vypsání všech čísel, neboť tím, že redaktor napíše pouze část čísel, se vystavuje riziku, že sazeč upraví pouze dané číslice vyznačené na okraji. Zkrácená verze s pomlčkou se jeví jako nejúspornější řešení.

123456	123	12-67	1-5	1.2.3.4.5.
a	b	c	d	e

Obr. č. 40 – Značení změny slovosledu číslicemi

6.2.5 Špatně rozdělené slovo

Redaktoři se také museli potýkat se špatně rozděleným slovem na konci řádků. Ve výzkumu volili z nejrůznější škály znamének, vždy ale bylo zaznačení srozumitelné. Nejčastějším způsobem bylo rozdělení pomocí levé závorky (a) či hranaté závorky (b), ale lze najít i kroužkování (c) nebo zrušení písmene a jeho doplnění na následující řádce (d). Místo závorek redaktoři také používali různé tvary šipek (e, f, g, h).

Aktuální norma zachycení tohoto jevu nijak nekomentuje, stejně tak je to u norem starších. Podle toho je vidět, jak se značení různí podle preferencí redaktorů.

Všechny varianty jsou srozumitelné a úsporné až na ukázkou h, ve které se čára zbytečně prodlužuje, a může tak znesnadňovat čtení, pokud by se na řádce objevily další zásahy.

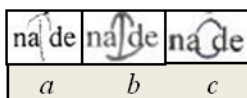
naš-	naš-	naš-	naš- louchá.	naš-	naš-	naš- ávali
a	b	c	d	e	f	g
Podle ní je u příběhů podstatné vyprávění, ne to, jestli jim někdo naš- louchá. Člověku kanonádou slov uší oblehla, dokud jste nezamávali						
h						

Obr. č. 41 – Špatně rozdělené slovo

6.2.6 Zrušení mezery ve slově

Výše (oddíl 6.2.1) jsem zkoumala zrušení mezery mezi slovem a znakem. Zajímalo mě, zda se znaménko bude lišit, jestliže se mezera objeví mezi dvěma slovy. Redaktoři nejčastěji užívali znaménko pro zmenšení mezery (a), zrušení mezery (b), případně dvou obloučků pro spojení slova (c) – žádná změna v užívání se tedy nepotvrdila.

Je zajímavé, že 5 redaktorů, kteří použili znaménko pro zmenšení mezery, pak dále v textu využívá i druhou možnou variantu znaménka (v korektuře č. 7, 10, 13, 16 nebo 20).

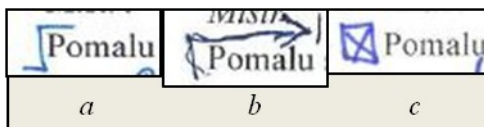
Obr. č. 42 – Zrušení mezery ve slově

6.2.7 Nový odstavec

Další zanesenou chybou bylo zrušení odstavce. Více než polovina respondentů tuto chybu nezaznamenala (objevilo ji pouze osm z nich). Těchto osm redaktorů používalo většinou zarážku (a), případně šipku (b), jeden respondent využil i přeškrtnutého křížku (c).

Norma pro vytvoření odstavce vyčleňuje znaménko pro zarážku (a), přitom se ale tento jev může zaznačit i znaménkem pro posunutí textu k označené zarážce (b). Křížek se objevuje v normě z roku 1970, ale pouze s doprovodem zarážky – zřejmě odtud došlo k osamostatnění (i když respondent nemohl platnost normy z roku 1970 zažít).

Znaménko pro posunutí k označené zarážce je vhodné pro složitější texty, ve kterých je více rovin zarážek, takže redaktor může přesně zaznačit, kde se má odstavec udělat. Zarážka se pak může bezproblémově užívat v jednodušších textech. Křížek je také srozumitelný, i když není nikde kodifikován.

Obr. č. 43 – Nový odstavec

6.2.8 Shluk chyb

Ve dvou krátkých odstavcích jsem zanechala spoustu chyb, aby se dalo pozorovat, která znaménka redaktoři používají, zda dodržují pravidlo pěti řádků (viz podkapitola 3.5) a jak značí dvě stejné chyby na jednom řádku.

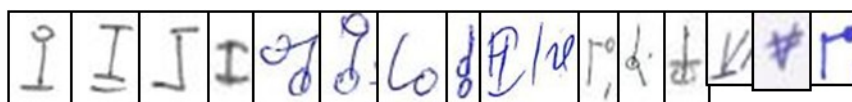
Při větším počtu chyb na jednom místě si většina redaktorů dávala pozor, aby znaménka neopakovala moc blízko po sobě, přesto ale polovina respondentů nedodržela pravidlo opakování stejného znaménka až na pátém řádku (např. v korektuře č. 7 nebo 13).

Druhým způsobem, jak se vyhnout opakování stejných značek, bylo vytvoření nové varianty značky, což někteří respondenti zvolili (viz obr. č. 44). Vznikaly tak nejen nové varianty, ale i funkce znamének (z). Zajímavostí je, že více než polovina respondentů ze začátku tohoto chybového úseku použila pro zaznačení první chyby „vlaječku“ ve formě L v různých variantách (jako uváděné v přehledové tabulce č. 1).

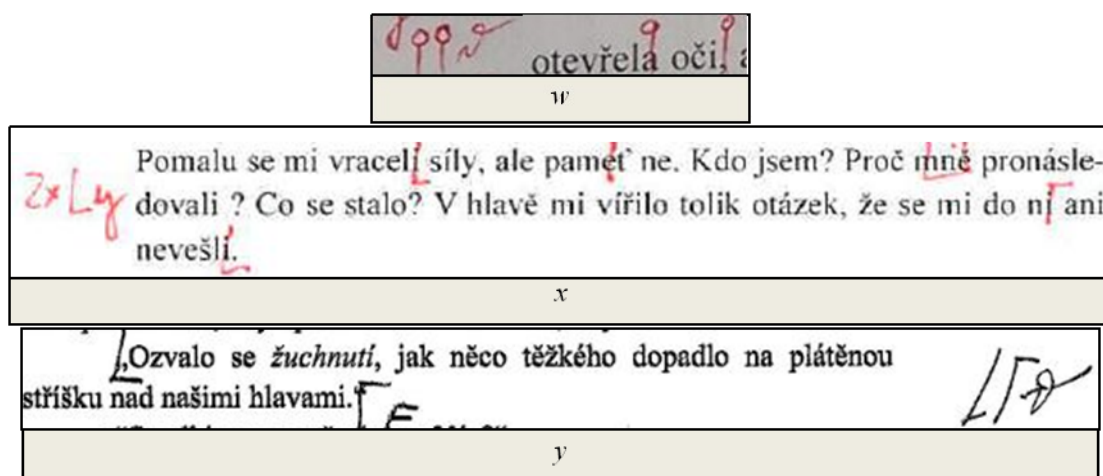
Většina redaktorů zvolila zaznačení každé chyby zvlášť. Ve výzkumu se objevili pouze tři respondenti, kteří dvě stejné chyby označili jedním znaménkem – v prvním případě (w) se jednalo o chyby na jednom řádku hned po sobě, v druhém případě (x) byla chyba od té první vzdálena dva řádky. Třetím způsobem byla chyba zaznačená na různých řádcích různými znaménky a na okraji se znaménka objevila spolu s deleturem (y).

Podle aktuální normy by se měla užívat znaménka pro výměnu maximálně s dvěma podtrženími, se třemi už nejsou kodifikována. Zároveň by se znaménko mělo správně opakovat až po pěti řádcích a chyby by se měly opakovat ve stejném pořadí jako v řádku. Při větším shluku chyb ale redaktoři značí korektorské značky po obou okrajích, aby získali co nejvíce místa a korektura byla co nejpřehlednější. Kvůli čitelnosti se pak stává, že znaménka na okraji neodpovídají řádkům, ve kterých se chyby vyskytují, a tudíž je pak sazeč donucen složitěji vyhledávat párovou značku v textu.

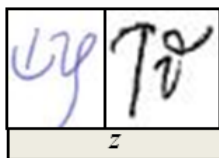
Dvakrát se v korekturách nezávisle na sobě objevilo znaménko pro zrušení znaku spolu se zrušením mezery (z), a to pouze u 63letých respondentů. I když žádná norma takové znaménko neupravuje, je možné, že dříve to býval úzus.

Obr. č. 44 – Nové varianty znamének

Obr. č. 45 – Značení dvou chyb jedním znaménkem

Obr. č. 46 – Zrušení znaku spolu se zatažením mezery

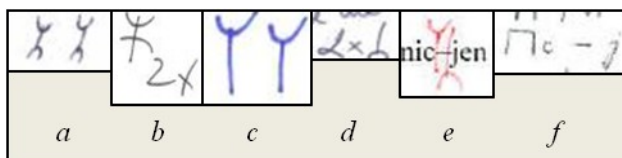
6.2.9 Vložení mezer k pomlčce

Obdobným způsobem jako výše (oddíl 6.2.8) jsem koncipovala i další chybu, tentokrát ale respondenti nepoužívali různé varianty znamének pro výměnu písmen, ale vždy jedno a totéž znaménko – v tomto případě byly konkrétně požadovány mezery před a za pomlčkou.

Redaktoři volili mezi zápisem znaménka pro vložení mezery, které zaznačili na okraji tolikrát, kolikrát se vyskytovaly na jednom řádku (a), nebo zapsali značku pouze jednou a k ní připojili příslušný počet (b). Vyskytlo se také zaznačení pomocí zvětšení mezery (c) a analogicky k tomu i s počtem výskytů (d). Jiný respondent se snažil mezery odlišit (e). Dva respondenti zvolili úplně jiný způsob, a to opis (f).

Užití jedné značky s příslušným počtem zaznačení v textu není žádnou normou komentováno, přesto se ale ustálilo několik způsobů, kterými se chyba může zaznačit.

Výběr způsobu samozřejmě záleží na počtu mezer – pokud by text v jednom odstavci potřeboval vložit deset mezer, je úspornější i srozumitelnější napsat u jednoho znaménka číslíci počet oprav než znaménka vypisovat na okraj po jednom.

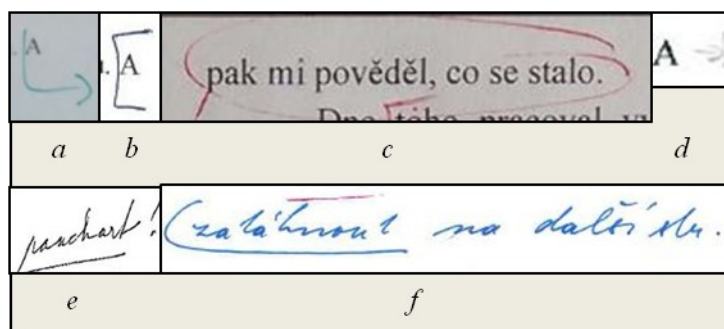
Obr. č. 47 – Vložení mezer k pomlčce

6.2.10 Zrušení „sirotka“

Respondenti, kteří si všimli špatně rozložené věty na dvou stránkách, ji zaznačili pomocí šipky (a), hranaté závorky (b), nebo zakroužkováním (c), a to buď jen na levé, nebo pravé stránce, v některých případech i na obou dvou stranách. Někteří redaktoři volili znaménko pro posunutí k zarážce (d), jiní slovní komentář (e, f).

Norma tento jev neupravuje, tím se zabývají až typografické příručky, tudíž bylo na redaktorech, jak moc jsou zběhlí v grafické stránce textu a jejích pravidlech.

Nejsrozumitelnější metodou se jeví slovní komentář nebo šipka – důležité je hlavně jednoznačné řešení.

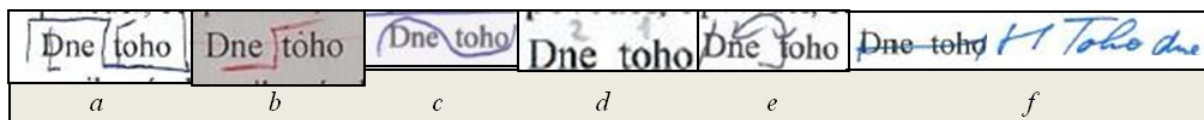
Obr. č. 49 – Zrušení „sirotka“

6.2.11 Prohození slov

Další chybou, kterou měli respondenti opravit, bylo prohození dvou slov. Nejčastěji používali „branku“ (a), někteří volili i neuzavřenou variantu (b), případně užili variantu vlnitou (c). Jiní redaktoři užili číslice (d), šipky (e), nebo slovní přepis (f).

Současná norma uvádí dva způsoby zaznačení – buď pomocí vlnité, nebo hranaté „branky“. Dva z respondentů použili číslice, i když se jednalo pouze o dvě sousední slova – to je také v souladu s normou, ale číslice se spíše užívají pro větší zásahy do slovosledu.

Právě v této chybě se prohazovala slova na začátku věty. Je zajímavé, že pouze 7 redaktorů zaznačilo prohození slov a k tomu i přepsalo malá a velká písmena, ostatní se spoléhali na sazeče, že písmena opraví sám.

Obr. č. 50 – Prohození slov

6.2.12 Přesunutí jednoho slova

Číslovky a znaménko pro prohození sousedních slov respondenti používali pro větší zásah do textu. Když ale chtěli přesunout pouze jedno slovo, zvolili většinou zakroužkování výrazu a šipkou vyznačili, mezi která dvě slova se má přesunout (a), nebo využili hranaté (případně vlnité) „branky“ přes více slov (b).

Oba způsoby jsou ve shodě s normou, znaménko pro prohození sousedních slov se nevztahuje pouze na slova, ale i na skupinu slov.

Každý přístup závisí na redaktorovi, šipka se patrně bude spíše objevovat v korekturách, které neobsahují tolik chyb a tudíž je více prostoru k zaznamenání.

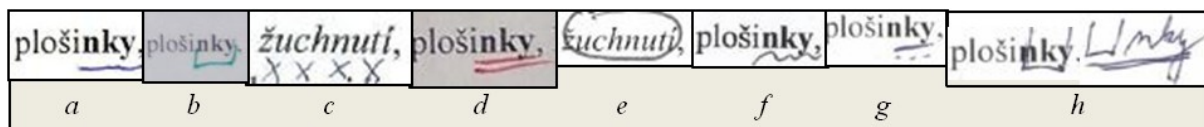
Obr. č. 51 – Přesunutí jednoho slova

6.2.13 Změna fontu písma

V textu se vyskytovala i slova psaná jiným fontem a na redaktorech bylo, jak je zaznačí. Ve většině případů slovo v textu vyznačili a na okraji připojili slovní komentář, co se má se slovem stát – volili mezi podtržením (a), zatržením (b), křížkováním (c), dvojitým podtržením (d), zakroužkováním (e), vlnovkou (f), nebo podtržením s podtečkováním (g). V jednom případě volil respondent přepsání písmen a jejich následné zatržení (h).

Podle normy se pouhé zatržení nutně pojí s komentářem, který upřesňuje typ písma pro daný výsek znaků. Podtržení podle normy znamená vysazení polotučně, dvojitou čarou tučně, vlnovkami se myslí kurziva.

Znát specifické podtržení pro každý typ písma se jeví jako nadbytečné, neboť pro úplnou jistotu redaktoři raději napsali slovní komentář, než aby se spoléhali na to, že sazeč bude různá podtržení podle normy znát. Dokládá to i fakt, že z 20 respondentů jich 17 okomentovalo, co se má s daným jevem stát.

Obr. č. 52 – Změna fontu písma

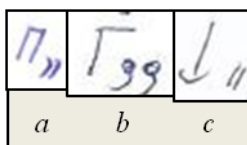
6.2.14 Rozlišení uvozovek

Jednou z chyb byly také špatně napsané uvozovky. Většina respondentů při opravě pouze naznačila, zda se mají vyskytovat na horní, nebo spodní hraně řádku (a), našlo se ale i několik redaktorů, kteří uvozovky značili stylem „66“ a „99“ (b). Ojedinelým případem bylo znaménko, které šipkou posouvalo uvozovky dolů a na okraji se uvozovky (tentokrát už správně zapsané) pouze zaznačily pro kontrolu (c).

Psaní uvozovek neupravuje norma pro korektorské značky, ale *Úprava dokumentů zpracovaných textovými procesory* (2014, s. 17) – vymezuje dvojité uvozovky jako základní, v příkladech pak dokládá jejich přesné užití.

Záleží také na typu textu, který je opravován – pokud se bude jednat o cizojazyčný text, redaktor si musí dávat pozor, které uvozovky zvolí.

Úplně na konec korektury jsem zařadila ještě chybějící uvozovky. Tohoto nedostatku si všimla pouze polovina respondentů.

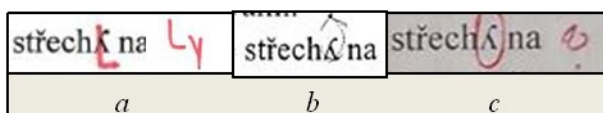

Obr. č. 53 – Značení uvozovek

6.2.15 Obrácení písmene

Kuriózní chybou bylo obrácené písmeno v textu. Žádný z respondentů zřejmě znaménko pro vertatur neznal, neboť písmeno všichni opravovali po způsobu výměny písmene (a). Jednou se objevily i šipky, které značily, aby se písmeno obrátilo (b), a otazník (c).

Znaménko pro obrácení písmene se naposledy objevuje v normě z roku 1989. V současnosti je už tato chyba velmi nepravděpodobná, protože elektronické sazení (a nikoliv ruční) tuto chybu eliminuje, a proto bylo znaménko z normy odstraněno. Zřejmě proto nikdo znaménko už nezná.

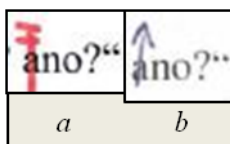
Obr. č. 54 – Obrácení písmene

6.2.16 Značení velkých a malých písmen

Ve třech případech v textu se velké písmeno měnilo na malé nebo opačně. Všichni respondenti použili klasická znaménka pro výměnu písmena (a), pouze jeden z nich využíval šipky nahoru a dolů pro odlišení malého a velkého písmene (b).

V aktuální normě toto značení není stanoveno, pouze v normě z roku 1970 se měla velká písmena podtrhnout dvakrát dole, malá písmena dvakrát nahoře.

Šipky vypadají jako elegantní řešení, v rukopisu některých redaktorů by se ale mohlo znaménko zaměnit např. za zmenšení mezery.

Obr. č. 55 – Značení velkých a malých písmen

6.2.17 Značení pomlčky

Někdy chyba spočívá v rozlišení dvou téměř totožných znaků, jako jsou například pomlčky a spojovníky. Redaktoři pomlčku v textu rozlišili tím, že ji zaznačili delší (a), případně ji dali do kroužku (b), nebo ji slovně popsali (c, d).

Současná norma psaní pomlčky nebo spojovníku neupravuje. V normě z roku 1970 se pomlčka značila jako Y–Y, takové značení se ale u žádného z respondentů neobjevilo.

Vzhledem k tomu, že redaktoři znají protiklad pomlčky a spojovníku, stačí na okraji korektury čáru pouze prodloužit. V opačném případě, při značení spojovníku, by se čára zaznačila poloviční, než je uvedená pomlčka v textu.

L'—	70	9střední pomlčka	7— pomlčka
a	b	c	d

Obr. č. 56 – Značení pomlčky

6.2.18 Prohození písmen uvnitř slova

Podobně jako u prohození sousedních slov respondenti nejčastěji volili hranatou (či vlnitou) „branku“ (a) nebo klasický přepis do správného pořadí (b). Objevila se také značka zaznamenávající každé písmeno zvlášť (c).

Oba způsoby (a i b) jsou srozumitelné, záleží jen na redaktorovi, jaký způsob zvolí. Varianta b je o něco přesnější, neboť se na okraj korektury zapisuje správná verze.

provizorní	provizorní 17 mze	b
a	provizorní 17 mze	c

Obr. č. 57 – Prohození písmen uvnitř slova

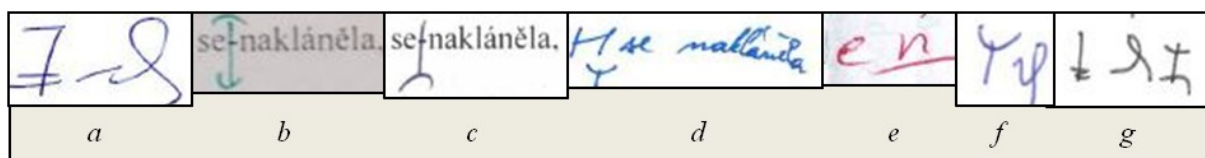
6.2.19 Zrušení spojovníku ve slově

Zrušení písmena ve slově je jednoduchý úkon k zaznačení, pokud se ve slově ale objeví spojovník, který musí být nahrazen mezerou, vzniká více variant k zápisu. Většina respondentů spojovník vypustila pomocí deleaturu (a), jako další způsob někteří volili znaménko pro zrušení mezery (b) nebo pro zvětšení mezery (c). Dva respondenti zvolili i způsob přepisu (d, e). Dvakrát se také objevilo znaménko pro zrušení znaku spolu s vložením mezery (f) a jednou spojení dvou různých znamének – zrušení znaku a vložení mezery (g).

Aktuální norma se k rušení spojovníků nevyjadřuje, norma z roku 1953 poučuje pouze o zrušení spojovníku mezi dvěma slovy a jejich zatažení, k čemuž využívá znaménko pro zrušení mezery. Je tedy opět na samotných redaktorech, jak budou tento jev značit, aby byl co nejvíce pochopitelný a přitom snadný na zápis.

Znaménko *f* je variantou od znaménka uvedeného už v oddíle 7.2.8. (obr. 46). Opět ho použili pouze dva 63letí respondenti.

Pouhé zrušení spojovníku je v tomto případě nedostatečné, redaktoři s tímto značením spoléhají na sazeče, že mezeru sám přidá. Znaménko *g* je nejvíce popisné a tím pádem přesné, ale také matoucí, protože se znaménka deleaturu a mezery nikdy neobjevují spolu, a tudíž sazeč může předpokládat, že se jedná o dva různé zásahy, a marně tak bude hledat párovou značku pro vložení mezery v textu. Nejúspornějším řešením se jeví varianta *f*.

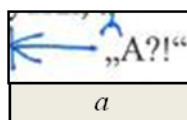

Obr. č. 58 – Zrušení spojovníku ve slově

6.2.20 Posunutí zarážky u odstavce

Všichni respondenti se u této chyby shodli na jediném korekturním znaménku, a to posunutí textu k označené zarážce (a).

Norma tuto značku přímo předepisuje, správně by se měla opakovat i na okraji korektury, což dva respondenti neudělali (korektury č. 2 a 7).

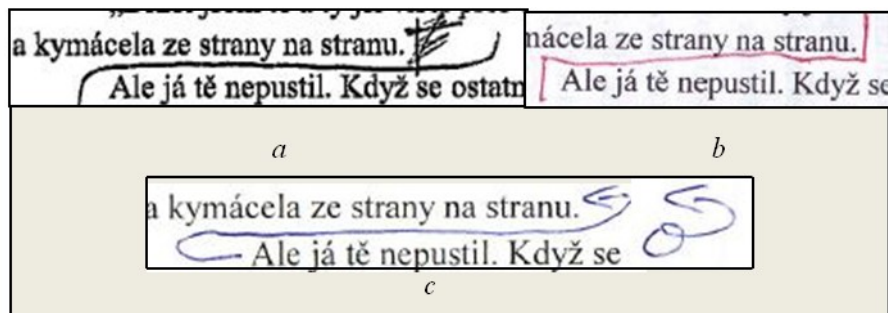

Obr. č. 59 – Posunutí zarážku u odstavce

6.2.21 Zatažení odstavce

Opakem k vytvoření nového odstavce bylo jeho zatažení. Redaktoři využívali znaménko pro zatažení (a), jeho hranatou variantu (b), nebo šipku (c).

Norma předepisuje pro zrušení odstavce variantu a, ostatní varianty jsou jí ale hodně podobné. Správně se má zaznačit i na okraji textu, což někteří respondenti opomněli, nebo párovou značku zásadně nezapisují (což pak vede k riziku, že si sazeč změny nevšimne).

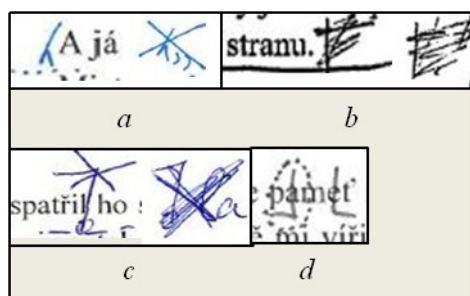

Obr. č. 60 – Zatažení odstavce

6.2.22 Špatně provedená korektura

Díky tomu, že jsem od respondentů získala ručně psané korektury, mohla jsem sledovat i to, jak ruší špatně zaznačenou korekturu (v případě korektury č. 4, 5, 6, 11 a 15). Volili buď podtečkování znaménka v textu a na okraji opravu přeškrtnli (a), nebo znaménko v textu i na okraji zaškrtnali (b). Dalším způsobem může být podtečkování a zároveň přeškrtnutí znaménka v textu (c), případně tečkami obklopit celou značku (d).

Podle současné normy by se měla špatně uvedená korektura přeškrtnout na okraji i v textu, kde se navíc tečkovaně podtrhne – správně by tedy měla platit varianta *c*. Škrtání není vhodné, pokud se chyb nahromadí moc, korektura pak vypadá nepřehledně.

Obr. č. 61 – Špatně zaznačená korektura

6.3 Shrnutí výzkumu

Z přiložených korektur lze zjistit mnohem více informací (např. úspěšnost při nalézání chyb apod.), já jsem se však zaměřovala hlavně na užívání korektorských značek, jejich varianty a různé způsoby užití.

Z výzkumu vyplynulo, že redaktoři se vesměs řídí současnou normou, k existujícímu znaménku si ale většinou některý z respondentů vytvořil vlastní variantu. To platí hlavně pro znaménka výměny, jichž jsem nových napočítala přes patnáct (obr. č. 44). Tato znaménka nemají jinou funkci než značící, takže se nabízí hypoteticky neomezené množství variant, a tím, že to jsou značky párové, budou vždy srozumitelné. Volněji jsou také užívána znaménka pro zrušení/vložení nebo zmenšení/zvětšení mezery, v některých případech se používají ekvivalentně. Pouze jedinou značku respondenti užívali v naprosté shodě, a to posunutí textu k označené zarážce.

V případě, že daný jev není zachycen v normě, redaktoři si buď vystačí se znaménky už existujícími, popíšu jev slovně, nebo si vymyslí vlastní znaménka. U nepředepsaných jevů se vždy objeví mnohem více způsobů značení.

Pokud norma dovoluje více variant, obvykle si redaktoři jednu vyberou a tu užívají v celé korektuře (např. způsob pro přehození slov, oddíl 6.2.11). Jednotné užívání korektorských značek v celém textu dodržovalo 14 respondentů, ti zbylí v dodržování kolísali. Nejčastěji se kolísání dělo u znaménka pro zrušení mezery a zmenšení mezery, kdy se tato dvě znaménka užívají jednou ve smyslu zrušení, podruhé ve smyslu zmenšení.

Všechna znaménka obsažená v normě se objevovala i v korekturách (nejoblíbenější značkou byla přeškrtnutá „vidlička“, jinak žádná další znaménka nebyla natolik užívaná, aby

se o nich dalo říct, že jsou nejoblíbenější),³¹ co se ovšem vůbec v korektuře nevyskytovalo podle normy, byla změna fontu písma. Norma už předem stanovila různá podtržení pro různé fonty, redaktoři ale nechtěli podstupovat riziko nedorozumění, a proto dané slovo jen zaškrtili a připsali k němu slovní komentář, kterým fontem se má slovo vysadit.

Jinak se ale redaktoři spoléhají na sazeče a jeho intuici (např. při zrušení spojovníku, kdy se muselo znaménko nahradit mezerou, nebo při přehození slov, kde bylo ještě nutné vyměnit velká a malá písmena). Toto spoléhání se může být způsobeno tím, že (alespoň podle mých zkušeností) se u textů provádí ještě druhá korektura, ve které by se případné nedostatky odhalily.

Co se týkalo samotných textů, všechny přišly opravené pomocí korektorských značek, pouze jeden respondent zvolil jinou metodu – od dané chyby vedl čáru na okraj textu, kde uvedl správné znění.³² U některých jevů (mezer nebo vložení slova) využíval korektorské značky, u jiných chyb pouze připsal správnou variantu bez jakéhokoliv dalšího zaznačení. Kvůli čarám nebyla korektura dostatečně přehledná.

V jiném textu³³ respondent zase opravené chyby na okraji uváděl zrcadlově – dodržoval, aby směr vlaječek odpovídal opravované straně (tedy levé nebo pravé). Zároveň ale u levé strany byla korekturní znaménka v opačném pořadí – nalevo redaktor poznamenal správný znak a až za ním se vyskytovalo znaménko. Dodržování vlaječek podle stran dodává korektuře větší přehlednost, zároveň je tím ale redaktor omezen na několik málo znamének, která se mohou při častém opakování plést. Přehozené psaní správné podoby slova a znaménka je nepřehledné a působí problémy.

Respondenti využívali na zaznačení chyb jak levý, tak i pravý okraj korektury (častěji využívali pravý okraj korektury pro levou část textu, kde se i vyskytovalo více chyb). Kvůli čitelnosti korektur zapsání znaménka na okraji často nekorespondovalo s řádkem, na kterém byla chyba zaznačena. Tím se některé korektury stávaly složitějšími na sledování, kde se vyskytuje párová značka v textu. Častým jevem také bylo stejné znaménko, jež se opakovalo už na třetím řádku, nikoliv až na pátém.

Očekávání, že starší redaktoři budou užívat korekturní znaménka ze starších norem (např. pro vertatur či označení pomlčky), se nenaplnilo. Většinou převezmou znaménka z novější normy, aby korektura byla srozumitelná pro všechny, a starší značky ponechávají, pouze pokud mají svou specifickou funkci (např. znaménko v oddíle 6.2.8 a 6.2.19).

³¹ Např. jako první znaménko pro výměnu znaku v celé korektuře redaktoři nejčastěji volili variantu Γ (4 respondenti) a L (3 respondenti), ani o jednom znaménku se ale nedá říct, že by ho volila většina respondentů.

³² Viz korektura č. 8.

³³ Viz korektura č. 14.

Rozdíl mezi státní normou a reálným užíváním značek je tedy vidět, není ale natolik markantní, jak jsem se při provádění výzkumu domnívala. Negativním důsledkem ve využívání korektorských značek z různých norem může být nepochopení opravy ze strany mladšího redaktora či sazeče, protože starší normu nezná, a tudíž neví, o jaký úkon se jedná. Na druhou stranu, jak už jsem zmínila výše, starší redaktoři většinou používají znaménka ze současné normy. Navíc korektorské značky nejsou tak logicky neprostupné jako jiné symbolické systémy (např. tlumočnické značky), takže z neznámého znaménka je možné po jednoduchém zamyšlení odvodit, kterou funkci plní. Pozitivním důsledkem používání značek ze starší normy může být znovuzavedení znaménka, které v aktuální normě bylo vypuštěno, ale v korekturách je stále potřeba (např. znaménko pro řeku).

7. Porovnání papírové a elektronické korektury

V předchozím výzkumu (kap. 6) jsem sledovala hlavně užívání korektorských značek, které redaktoři značili do papírové korektury. V jednotlivých korekturách si bylo možné povšimnout i chyb, které redaktoři nezaznačili – ale všimli by si těchto chyb, kdyby text měli opravovat v elektronickém formátu?

Pět redaktorů se při předání korektury samo přiznalo, že korekturní znaménka už tak často nepoužívají a spíše využívají sledování změn v textovém dokumentu, případně poznámky v PDF. V současnosti, kdy je vše požadováno rychle, se elektronická korektura jeví jako nejlepší řešení (v případě sledování změn v textovém dokumentu se změny jediným krokem zakomponují do daného textu, a není tedy zapotřebí sazeče, který by změny provedl ručně, čímž se rapidně zkracuje časová prodleva). Je tedy možné, že časem korektorské značky úplně vymizí ve prospěch elektronických korektur.

Provedla jsem proto druhý výzkum, do kterého jsem tentokrát zapojila studenty bohemistiky, abych zjistila, jestli je nalezení chyb závislé na médiu, ve kterém se text opravuje – tedy jestli je chybově zřetelný rozdíl mezi korekturou prováděnou na papíře a korekturou elektronickou.

7.1 *Zadání*

Výzkum proběhl na studentech 2. a 3. ročníku bakalářské bohemistiky z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.³⁴ Respondenti byli rozděleni do dvou skupin: první skupina (skupina A) nejprve dostala k opravě text vytištěný na papíře a až teprve potom text elektronický; druhá skupina (skupina B) postupovala opačně, tudíž nejprve opravovala elektronický text, potom vytištěný.³⁵

Elektronickou korekturu jsem záměrně zvolila ve formátu PDF (a ne např. ve Wordu), a to ze dvou důvodů: zaprvé jsem potřebovala, aby program, ve kterém text budou respondenti opravovat, už předem neodhalil některé chyby (např. Word podtrhává pravopisné chyby, navíc záleží na individuálním nastavení uživatelů);³⁶ zadruhé se formát PDF používá u textů s menším počtem chyb.

³⁴ Přihlížela jsem k předpokladu, že studenti 2. a 3. ročníku by už měli být dostatečně kompetentní k jazykovým opravám.

³⁵ Každá korektura je označena číslem respondenta a písmenem – malé *a* značí první opravovaný text, malé *b* druhý text.

³⁶ Zvažovala jsem i provádění korektur ve Wordu na jediném počítači, aby všichni respondenti měli stejné podmínky, ale kvůli časové náročnosti jsem zvolila korekturu v PDF.

Texty ke korektuře³⁷ jsem opět převzala z knihy *Leonardův stín* (GREY, 2007, s. 14–16, 289–291). Pro papírovou korekturu jsem zvolila stejný text, který opravovali i redaktoři v předchozím výzkumu, v elektronické verzi jsem vybrala jinou pasáž z knihy, aby nedošlo k tomu, že by si respondenti chyby zapamatovali a pouze je po paměti našli.

Chyby jsem do textů³⁸ zanášela na různá místa, aby se stejné typy chyb nevyskytovaly hned za sebou, a tím pádem aby je respondent nemohl tak snadno odhalit. Zároveň jsem se snažila zanášet stejné typy chyb rovnoměrně, aby se vyskytovaly v obou dvou textech (např. jsem do obou textů zařadila dvakrát defektní slovosled, jednou opomenutí zaražení nového odstavce, dvakrát přebytnou mezeru mezi slovem a znakem, jednou opomenutí písmene atd.). Do tohoto výzkumu jsem zavedla více chyb, než bylo v textu určeném pro redaktory, protože se v něm zabývám právě odhalením či neodhalením chyb.

Po respondentech jsem nevyžadovala používání korektorských značek, šlo mi primárně o to, kolik chyb najdou. Pro elektronickou korekturu jsem respondentům poskytla příručku *Jak na korektury v pdf* (KRČ, 2016), neboť ne všichni s opravami v tomto typu dokumentu už dříve pracovali.

Respondenti opravovali oba dva texty bez časového limitu a bylo pouze na nich, kdy mi korekturu odevzdají.

Získala jsem dohromady 28 korektur od 14 respondentů,³⁹ z nichž pouze 2 byli muži, zbytek ženy. Věkově se respondenti pohybovali mezi 20–25 lety. Pouze jeden respondent byl studentem druhého ročníku, ostatní patřili do ročníku třetího.⁴⁰

7.2 Chybová analýza

Před jednotlivými rozbory je opět nutné zmínit, že respondenti upravovali text podle svých představ nebo podle toho, co si mysleli, že je pro text nejlepší. Někteří se soustředili pouze na opravy gramatických chyb, jiní se pokoušeli upravit i stylovou stránku textu (např. v elektronické korektuře č. 8b).

Sledovala jsem pouze opravy chyb, které jsem do textů umístila já sama (celkem 48 v každém textu) – tedy na chyby, které už text obsahoval, jsem nebrala zřetel.⁴¹ Pokud

³⁷ Viz Příloha č. 4 – Text pro korekturu na papíře a Příloha č. 5 – Text pro korekturu elektronickou.

³⁸ Viz Příloha č. 6 – Text pro korekturu na papíře – zanesená korektura a Příloha č. 7 – Text pro korekturu elektronickou – zanesená korektura. Pro správně zredigovaný text viz Příloha č. 8 – Text pro korekturu na papíře – správná verze a Příloha č. 9 – Text pro korekturu elektronickou – správná verze.

³⁹ Viz Elektronická příloha – Porovnání elektronické a papírové korektury.

⁴⁰ Jeden respondent studuje bohemistiku třetím rokem, ale podle indexu je znovu zapsán v prvním ročníku (respondent č. 9).

⁴¹ Např. u papírové korektury ve větě „Tys spadl ze stříšky a když jsi padal, zachytil jsem tě...“ chybí čárka.

respondent danou chybu neopravil ani ji jinak nezaznačil, počítala jsem to jako chybu – celkem tedy respondent mohl skončit se 48 chybami (a neopraveným textem).

Vzhledem k tomu, že chyb je v textu opravdu hodně, rozdělila jsem je typově na gramatické, významové a typografické. U každého typu pak sleduji nejvíce opravované nebo naopak nejčastěji opomíjené chyby i s komentářem, proč tomu tak bylo.

7.2.1 Papírová korektura

Devět respondentů používalo při papírové opravě korektorské značky, ostatní respondenti zvolili jiný způsob značení (jako podtrhávání či škrtnutí).

7.2.1.1 Chyby gramatické

Do papírové korektury jsem zapravila chybné shody přísudku s podmětem, nepřítomnou nebo přebývajicí interpunkci, špatně rozdělené slovo na konci řádku, špatné skloňování jmen nebo nevhodný slovosled.

Respondenti většinu gramatických chyb našli a opravili, problém jim dělalo hlavně špatně rozdělené slovo na konci řádku, jehož si všimli pouze čtyři respondenti, a špatně skloňované jméno *Milán* zaregistrovalo pouze šest respondentů.

Zajímavé je, že pouze polovina respondentů objevila chybu v poslední větě, kde přebývalo slovo *to* – zřejmě proto, že hned vedle tohoto slova se vyskytovala chyba, která byla mnohem nápadnější, a tak respondenti rovnou opravovali druhou chybu a k první se už nevrátili.

Pouze dva respondenti si nevšimli chybně napsaného přivlastňovacího zájmena ve větě „jestli si pamatuji *moje* jméno“. Tato četnost v opravení chyby zřejmě spočívá v tom, že se na ni často upozorňuje ve výuce.

Při opravě slovosledu záleželo na respondentovi, jak hodně byl k opravám citlivý – obecnou zásadou redaktora totiž je ponechat styl autora, a tudíž ne všichni mohli jiný slovosled považovat za chybu.

7.2.1.2 Chyby významové

Do textu jsem také zařadila významové chyby – byla to věta „spatřil ho sedět na *krajích* postele“⁴², překlep ve slově *provziorní* a nadbytečné písmeno ve jméně *Catherina*⁴³.

⁴² Správně by mělo být „sedět na *kraji/okraji* postele“.

⁴³ Jméno se v textu vyskytovalo ještě třikrát ve správné podobě *Caterina*.

Chybné „kraje postele“ opravilo pouze 7 respondentů, tedy polovina ze všech zúčastněných, zatímco překlepů (jak ve slově, tak jméně) si všimlo 11 respondentů.

Významové chyby nebyly tak lehce rozpoznatelné a bylo tedy vždy na respondentovi, nakolik se na text při opravě soustředil.

7.2.1.3 Chyby typografické

Dále jsem do textu zanesla spoustu typografických chyb, jako je řeka, špatné mezery a špatně odsazený odstavec, chybějící nebo špatně psané uvozovky, jiné fonty písma, chybějící závorky, špatně psané pomlčky či spojovníky nebo „sirotek“.

Respondenti si byli jistější při opravování písmen vysazených tučně (opravili úplně všichni), ale slovo v kurzivě označilo pouze 8 respondentů. Kurziva se totiž nacházela ve slově *zuchnutí*, což někteří respondenti chápali jako intenci (např. papírová korektura č. 8a), a tudíž jev neoznačili jako chybu.⁴⁴ Naopak u tučně vysazené půlky slova respondenti neváhali.

Pomlček si respondenti většinou všimli a sjednotili je, totéž provedli i s uvozovkami. Často se stávalo, že respondenti (celkem 8) na úplně posledním řádku korektury zapomněli opravit chybějící uvozovky – předpokládám, že při dokončování posledních odstavců korektury už nebyl respondent tolik soustředěný a na uvozovky zapomněl.

Překvapivě mnoho respondentů našlo „sirotka“ – zřejmě kvůli tomu, že byl viditelnější (končil v půlce řádku) než v textu určeném pro elektronickou korekturu, kde končil téměř na konci řádku.

7.2.2 Elektronická korektura

Většina respondentů při elektronické korektuře využila poskytnuté příručky a značila chyby podle ní. Někteří respondenti zvolili pro obtížnější zásahy korektorské značky, které zanášeli pomocí „kreslení“, a pouze jeden respondent celou opravu provedl pomocí korektorských značek, které používal i při papírové korektuře (respondent č. 13).

7.2.2.1 Chyby gramatické

Do elektronické korektury jsem zanesla opět chybné shody přísudku s podmínkem, špatně skloňovaná jména, chybnou nebo nedostatečnou interpunkci, špatně rozdělené slovo na konci řádku, vynechané sloveso či změny slovosledu.

⁴⁴ Při zpětném pohledu na umisťování chyb do textu musím uznat, že zanesení kurzivy právě na toto slovo nebylo úplně nejlepším rozhodnutím – respondenti si nebyli jisti, zda jev označit, zatímco u elektronické korektury (viz níže) kurzivu opravovali všichni.

Špatně rozděleného slova si všimlo 9 respondentů, zatímco u papírové korektury si ho všimli pouze 4 respondenti.

Absence slovesa ve větě „důvod jeho schůzky s knížetem vážný“ většina respondentů opravovala pomocí slovesa *je/byl*, pouze jeden z nich zvolil opravu se záporným slovesem (důvod jeho schůzky *není* vážný – respondent č. 2).

Hovorovou formu slovesa *prohlídnout* opravili pouze dva respondenti, ostatní sloveso ponechali bez opravy – k nezaznačení mohl také vést fakt, že slovo bylo použito v přímé řeči, do které se tato forma hodí.⁴⁵

7.2.2.2 Chyby významové

V textu byla jedna věta z hlediska významu chybná – a to „obdivovat *dělo* mého mistra“ Zařadila jsem tam také překlep „*Posední* večere“ nebo špatně napsané jméno *Asanti*⁴⁶.

V případě věty respondenti volili jednoznačnou odpověď, pouze respondent č. 7 zřejmě dostatečně nepochopil kontext, a tak chybu opravil na *tělo*. I to ale počítám jako opravu.

Překlepu ve jméně *Asanti* si všimlo deset respondentů, kuriozitou se stala „*Posední* večere“, které si všimli pouze čtyři účastníci.

7.2.2.3 Chyby typografické

Jako v papírové korektuře, i v elektronickém textu se nacházela řeka, špatné mezery, „sirotek“, špatné zaražení odstavce, jiný font písma nebo špatně napsané nebo vynechané uvozovky.

Jiný font písma respondenti označovali a opravovali, pouze u slova *se* si většina nevšimla ztučnění – záleželo totiž na každém z nich, nakolik si text v programu přiblíží, a při větším oddálení nebyla tato chyba úplně zřetelná.

„Sirotká“ si v tomto případě všimli pouze tři respondenti – zřejmě kvůli tomu, že končil téměř na konci řádku a ne v půlce jako u papírové korektury.

Nejběžnější typy chyb z obou korektur jsem seřadila do tabulky č. 6, ze které lze usoudit, že na papíře se respondenti více soustředili na nalezení gramatických chyb, zatímco na počítači sledovali především typografické chyby:

⁴⁵ Vzhledem k tomu, že obě varianty slovesa jsou přípustné, testovala jsem pouze vhodnost. Ze zpětného hlediska se neopravení tohoto jevu nedá považovat za chybu, ale protože jsem se v každém textu snažila udržet stejný počet zanesených chyb, od této chyby neupouštím.

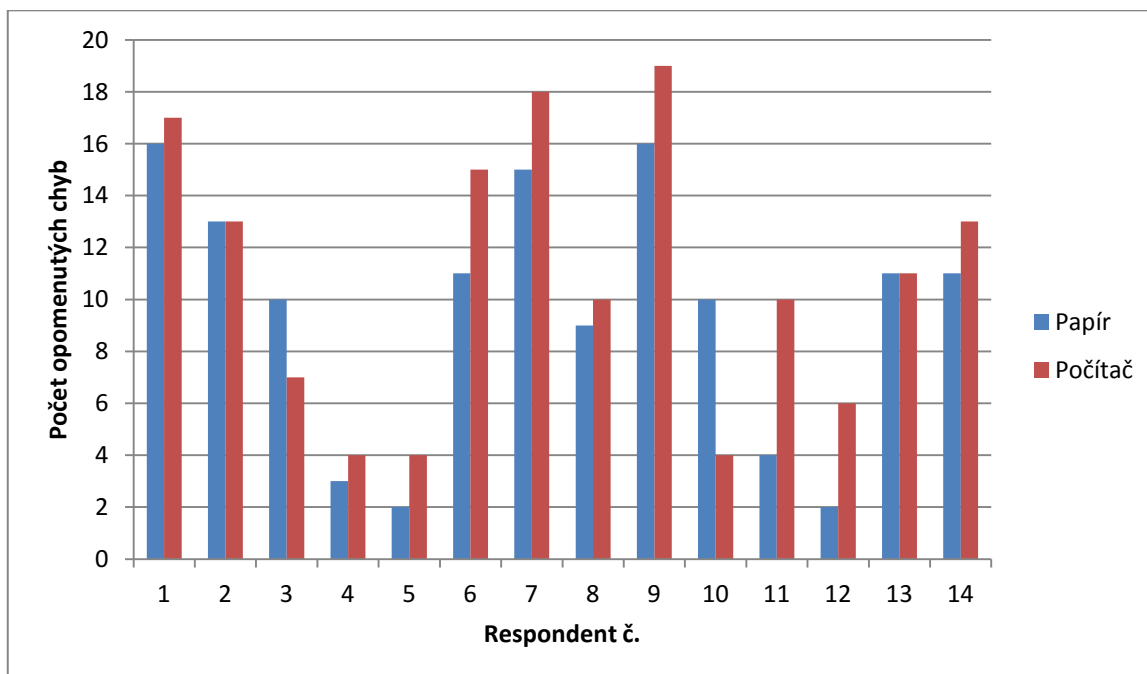
⁴⁶ Jméno se v textu vyskytovalo ještě dvakrát ve správné podobě *Assanti*.

	Papírová korektura	Elektronická korektura		Papírová korektura	Elektronická korektura
Řeka	12	12	Chybně napsané slovo ⁴⁷	11	4
Jiné uvozovky	10	11	Chyba ve jméně	11	10
„Sirotek“	11	3	Špatně rozdělené slovo	4	9
Ztučnění	14	6	Mezera mezi písmenem a znakem	13	13
Kurziva	8	14	Špatně zaražený odstavec	9	12
Nový odstavec	9	8	Gramatická chyba ⁴⁸	14	13
Chybějící uvozovky	6	9	Významová chyba ⁴⁹	7	14

Tabulka č. 6 – Počet nálezů dané chyby v papírové a elektronické korektuře

7.3 Vyhodnocení dat

Abych zjistila, které médium umožňuje najít více chyb, u každé korektury jsem spočítala neoznačené chyby a srovnala je s chybami v elektronické korektuře:

Graf č. 1 – Celkový počet opomenutých chyb v elektronické a papírové korektuře

⁴⁷ V papírové korektuře slovo *provziorní*, v elektronické slovo *Posední*.

⁴⁸ Spojení *moje jméno* v papírové korektuře a absence slovesa v elektronické korektuře.

⁴⁹ V papírové korektuře chybné spojení *na krajích postele*, v elektronické *dělo mého mistra*.

Podle výsledků je vidět, že 10 respondentů objevilo více chyb na papíře než v elektronické korektuře (největší rozdíl je u respondenta č. 11). Dva respondenti si udrželi stejnou úroveň chybovosti na obou dvou médiích (respondenti č. 2 a 13). Naopak u dvou respondentů se ukázalo, že více chyb odchytili na elektronickém zařízení (č. 3 a 10).

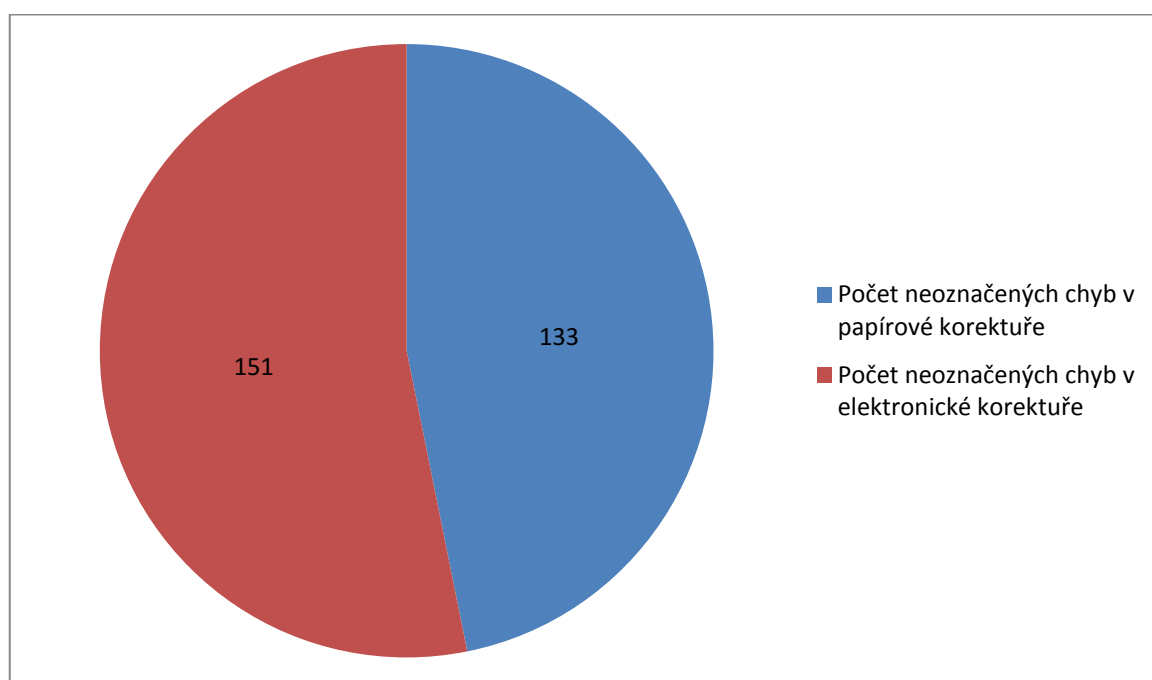
Rozdíl mezi odhalením chyb v elektronické nebo papírové podobě se pohyboval mezi 1–6 chybami.

Skupina A (tedy respondenti č. 1, 4, 8, 10, 11, 12 a 14) opravovala nejprve papírový text, pak elektronický. Na základě odevzdaných korektur lze vypočítat, že v elektronické verzi textu si respondenti dávali větší pozor na typografickou stránku (častěji značili špatně rozdělené slovo, mezery atd.).

Naopak skupina B (respondenti č. 2, 3, 5, 6, 7, 9 a 13) nejdříve opravila elektronický text, potom papírový. U této skupiny se ukázala tendence, že na papíře už si tolik nevšímalí typografické stránky textu (neznačili špatně rozdělené slovo či pomlčky).

Rozdíly ve skupinách byly ale natolik nepatrné, že nehrálo roli, zda respondent nejprve opravoval papírovou, nebo elektronickou verzi textu. Obecně se dá říct, že u elektronické korektury se respondenti soustředili více na typografickou stránku textu (např. na značení jiných nebo chybějících uvozovek), zatímco u papírové korektury si všímali detailů (např. chybějící písmena).

Po celkovém součtu chyb neodhalených na papíře a na počítači vyšlo, že více chyb respondenti přehlédli v elektronickém textu:

Graf č. 2 – Celková chybovost v korekturách

7.4 Shrnutí výzkumu

Podle výsledků výzkumu lze předpokládat, že respondent pravděpodobně najde více chyb na papírovém médiu než při opravě na počítači.

V papírové korektuře respondenti překvapivě často našli „sirotka“, naopak se hojně stávalo, že opomněli doplnit chybějící uvozovky úplně na posledním řádku korektury.

V elektronické korektuře si respondenti více všímali typografických chyb (velké mezery, řeky), ale např. „sirotka“ objevili pouze tři z nich. Nejčastějším opomenutím po „sirotkovi“ bylo chybějící písmeno ve slově *Posední večere*.

Obecně respondentům nejčastěji dělaly problémy překlepy či špatně rozdělené slovo na konci řádku.

Žádný markantní rozdíl mezi korekturami skupiny A a B nebyl. Je ale nutné počítat s možností, že si respondenti pamatovali z předchozího opravovaného textu, které typy chyb se v něm vyskytovaly, a tak u druhého textu už tušili, jaké chyby se budou opravovat.

7.4.1 Výhody a nevýhody jednotlivých korektur

Podle výsledků výzkumu by mělo být výhodnější opravovat text na papíře, přesto se často objevují i elektronické korektury. Srovnala jsem tedy jejich klady a zápory:

Papírová korektura má tu výhodu, že dokáže rychleji označit chyby, a podle výzkumu výše v ní respondenti dokážou najít více chyb. Tím, že se opravy značí barevnou tužkou, je korektura přehledná a dá se v ní lehce orientovat.

Nevýhodou papírové korektury je, že ji pak sazeč musí zanést do elektronického dokumentu, a tím se prodlužuje čekání na finální podobu textu, navíc může nějakou opravu opominout. Kvůli korekturám redaktoři také spotřebovávají mnohem více papíru – ten je i limitující v počtu oprav, vejde se na něj pouze omezený počet zásahů, aby korektura byla stále čitelná.

Výhoda elektronické korektury spočívá právě v tom, že je ryze elektronická, a proto nepotřebuje žádný papír. Tím umožňuje psát delší poznámky k opravovanému textu (jak bylo vidět i ve výzkumu). Díky rolování poznámek a zaškrtnutí hotové opravy je menší riziko, že by sazeč chybu opominul (na druhou stranu je ale odkázaný pouze na toto rolování a zaškrťování, protože samotné opravy v textu jsou lehce přehlédnutelné a nelze se na ně tedy spolehnout).

Nevýhodou opravování textu v PDF je, že značení chyb je zdlouhavější (je třeba nejprve kliknout na jednu z funkcí poznámek, pak označit text a teprve potom přepsat chybu), a kvůli tolika úkonům může redaktor přehlédnout některé jiné chyby. Navíc je stále potřeba

sazeč, který poznámky zakomponuje do dokumentu (např. u Wordu už potřebný není, program sám dokáže včlenit opravy do stávajícího textu). Komplikace také může nastat, pokud má redaktor jinou verzi programu (v každé verzi jsou totiž korektorské značky značené trochu jinak). A nakonec, některým redaktorům nemusí být příjemný jas obrazovky počítače, na které opravují text, a tak raději zůstanou u klasického papíru.

Je tedy možné, že papírová korektura ustoupí ve prospěch elektronické, hlavně kvůli úspoře papíru. Na druhou stranu to ale přináší komplikovanější značení chyb a možnost, že některé chyby, které by na papíře redaktor zaregistroval, opomine opravit.

8. Závěr

Má práce se zabývala korektorskými značkami z teoretického i praktického hlediska. Nejdříve jsem krátkou podkapitolou shrnula názvosloví korektorských značek. Značky se označují buď specifickým názvem daným normou, opisem, nebo přezdívkou. „Pracovní“ názvy jsou motivované vizuální stránkou znaménka.

Poté jsem zmapovala historii korektorských značek v Čechách a u jednotlivých státních technických norem upravujících korektorské značky jsem popsala, která nová znaménka či nové funkce znamének přináší, a které značky naopak z norem zmizely. Znaménka se nijak zásadně neměnila, pouze v normách vydávaných v 50.–90. letech byla vidět silná orientace na normy sovětské, ze kterých se některá znaménka přejímala, i když u nás fungovalo jiné znaménko. Vysvětlila jsem také pravidla pro zápis korekturních značek, a jak se tato pravidla proměňovala.

Po jednotlivých technických normách jsem se věnovala srovnání českých korektorských značek s cizími značkami. Zjistila jsem, že slovenská korekturní znaménka jsou stejná jako naše, neboť využívají poslední československou normu z roku 1989. Německá znaménka jsou stejně jako ruská těm českým s malými odchylkami podobná. Britské a americké značky využívají jiný systém zápisu (jedním znaménkem značí chybu a na okraji mu dávají různé funkce), ale u některých znamének můžeme najít podobnost s českými.

Dále jsem se zaměřila na příručky učící korektorská znaménka, neboť se státní normy těžko shánějí, a tak se redaktoři často řídí pouze podle příruček. Příručky se podle prezentace znamének dají rozdělit do čtyř kategorií: výčet, souvislý vysvětlující text, kombinace obojího a přesné znění normy. Příručky (kromě typu „přesné znění normy“) se snaží vysvětlit korektorské značky více laicky než ve státních normách. Některé texty použité v příručkách se kopírují z jiných knih nebo se jen trochu upraví (např. vynecháním některých znamének či oddílů), než aby vznikl vlastní text se svým způsobem prezentace korektorských značek.

Po teoretickém výkladu korektorských značek jsem provedla dva výzkumy. První výzkum se zabýval užíváním korektorských značek – jestli redaktoři znají aktuální normu a řídí se jí. Materiál pro výzkum mi poskytlo dvacet redaktorů, na jejichž pracích jsem došla k výsledku, že aktuální normu znají, ale používají různé varianty znamének (dokonce i vlastní, vymyšlené). Hojně zaměňovali znaménko pro zrušení mezery a zmenšení mezery, případně znaménko pro vložení a zvětšení mezery. Nedodržovali způsob značení jiného fontu, naopak všichni jednotně využili značku pro posunutí odstavce k označené zářázce. Hypotéza,

že redaktoři, kteří zažili starší technické normy, budou v korektuře užívat i jiná znaménka než z aktuální normy, se nenaplnila – redaktoři přejali aktuální normu a jiná znaménka zřejmě používají jen tehdy, pokud je to smysluplnější nebo úspornější řešení.

Druhým výzkumem bylo porovnání korektury prováděné na papíře a na počítači. Čtrnácti respondentům jsem dala opravit jeden papírový a jeden elektronický text, do kterých jsem zanesla chyby. Výsledky ukázaly, že korektura prováděná na papíře odhalí více chyb, respondenti si více všímali detailů (chybějících písmen apod.). U elektronické korektury si respondenti všímali spíše typografických chyb (jiné nebo chybějící uvozovky) a na detaily se tolik nesoustředili.

V posledních letech se zdá, že hlavní prioritou je mít vše úsporně a rychle, což by nasvědčovalo častějšímu využívání elektronické korektury namísto papírové. Pokud se časem korekturní znaménka opravdu vymění za elektronické škrtnutí a nahrazování slov, pak se naskytá otázka, zda budou korektury dostatečně přesné a bezchybné (s ohledem na výsledky zjištěné ve druhém výzkumu). Vzhledem k tomu, že většina respondentů z druhého výzkumu sama přiznala, že na papíře se jim opravovalo snáze, nebyla bych úplně skeptická k „životnosti“ korektorských značek. Přestože se kvůli korektuře spotřebuje mnoho papíru, dokáže na ní redaktor oproti elektronické korektuře rychleji zaznačit chyby a snadněji se v ní pak orientuje. Navíc k ní není potřeba mít žádný program na editování, stačí tužka.

Věřím, že korektorské značky alespoň v nakladatelstvích při rozsáhlejších knihách nadále setrvají a nevymizí úplně ve prospěch elektronické korektury, neboť bychom tím ztratili jeden z velice zajímavých a účinných komunikačních systémů. To už ale záleží jen na stávajících a budoucích redaktorech.

Seznam použité literatury

Prameny:

ČSN 1100–1932. *Objednávání a dodávání tiskových prací. S dodatkem o korekturách*. Praha: Československá normalizační společnost 1932, s. 16–19.

ČSN 88 0410. *Korekturní znaménka. Československá státní norma 88 0410*. Praha: Vydavatelství úřadu pro normalisaci 1953, 32 s.

ČSN 88 0410. *Korekturní znaménka a jejich používání*. Praha: Vydavatelství Úřadu pro normalizaci a měření 1970, 15 s.

ČSN 88 0410. *Korekturní znaménka pro sazbu – Pravidla používání*. Praha: Vydavatelství Úřadu pro normalizaci a měření 1988, 16 s.

ČSN 88 0410. *Korekturní znaménka pro sazbu – Pravidla používání*. Praha: Český normalizační institut 2004, 8 s.

Sekundární literatura:

BÁČOVÁ, Marie – HÁJKOVÁ, Helena – KARASOVÁ, Renata: *Normalizovaná úprava dokumentů*. Praha: Informační centrum ČKAIT 2006, s. 130–133.

BERAN, Vladimír a kol.: *Aktualizovaný typografický manuál*. Šesté vydání. Praha: Kafka Desing 2012, s. 44–50 (oddíl Sazba).

BLÁHA, Richard: *Přehled polygrafie*. Druhé vydání. Praha: Státní nakladatelství technické literatury 1963, s. 102–104.

BS 5261-2:2005. Copy preparation and proof correction. *British Standards Institution* [online, cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://shop.bsigroup.com/ProductDetail/?pid=000000000030121977>.

ČSN 01 6910. *Úprava dokumentů zpracovaných textovými procesory*. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví 2014, s. 17.

ČSN 88 0220. *Úprava rukopisů pro sazbu*. Praha: Úřad pro normalizaci a měření 1973.

DIN 16511:1966-01. Korrekturzeichen. *Beuth Verlag GmbH* [online, cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <https://www.beuth.de/de/norm/din-16511/639378>.

DOBROVOLNÝ, Bohumil: *Jak psát rukopis a korektury pro tisk*. Praha: Práce 1971, s. 99–102.

DVOŘÁK, Joachim (ed.): *Almanach Labyrint 2010*. Praha: Nakladatelství Labyrint 2010, s. 275–277.

DYRYNK, Karel: *Knihtiskař zákazníkovi. Popis knihtiskařské techniky*. Praha: Státní tiskárna 1931, s. 18–21.

Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon. *Manuscriptorium* [online, cit. 2017-03-24]. Dostupné z: http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=RTRKNI-set20080401_56_13247.

FROTSCHER, Sven: *5000 znaků a symbolů světa*. Praha: Grada 2008, s. 200–201.

GREY, Christopher: *Leonardův stín*. Překlad J. Jašová. Praha: Knižní klub 2007, s. 14–16, 289–291.

HAVRÁNEK, Bohuslav: *Slovník spisovného jazyka českého VI (Š–U)*. Praha: Academia 1989, s. 98.

Historie národní normalizace. *Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví* [online, cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.unmz.cz/urad/historie-narodni-normalizace>.

HORÁČEK, Kamil: *Jemný úvod do počítačové typografie aneb jak provádět hladkou sazbu* [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/21269560-Jemny-uvod-do-pocitacove-typografie-aneb-jak-provadet-hladkou-sazbu.html>, s. 10–12.

ISO 5776:2016. Graphic technology — Symbols for text proof correction. *International Organization for Standardization* [online, cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <https://www.iso.org/standard/61838.html>.

JAROLÍMEK, Václav Arnošt: *Od rukopisu k rotačce. Poučení o všech moderních tiskových technikách a praktická příručka pro ty, kdož se stýkají s tiskárnami*. Druhé vydání. Praha: Nakladatelství Josef Hokr 1941, s. 36–37.

KAPLANOVÁ, Marie a kol.: *Moderní polygrafie*. Praha: Svaz polygrafických podnikatelů 2009, s. 89.

Korektorské značky – Taký někdy tápete, co to je? *DtPko* 2013 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://www.dtpko.cz/clanky/korektorske-znacky-stale-jeste-tapete-co-je-co/>.

Korektorské značky. *Auditorium* 2006 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://www.auditorium.cz/images/korektor2.pdf>.

Korektorské značky. In: *Pravidla pro jednotnou úpravu dokumentů – 2011*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie 2011 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://publications.europa.eu/code/cs/cs-000500.htm>.

Korektorské značky. *Soukromá střední průmyslová škola Břeclav* 2016 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://www.sspscultus.cz/pdf/korektorske-znacky-pdf95.pdf>.

Korektura. *FPS Repro* 2016 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://www.fpsrepro.cz/polygraficky-slovník/item/korektura>.

Korektura. *Nakladatelství CPress* [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: knihy.cpress.cz/?p=actions&action=download/file&value=files&id=58227.

Korektúrne znamienka pre sadzbu. Pravidlá používania. *Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky* [online, cit. 2017-03-17]. Dostupné z: https://www.sutn.sk/eshop/public/standard_detail.aspx?id=71499.

Korekturní značky. *Syntagma* 2013 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://www.syntagma.cz/cz/korektury/426/korekturni-znacky>.

Korekturní znaménka a jejich používání. *TypoText* 2009 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: http://www.typotext.cz/radce7c_1.html.

Korekturní znaménka. *Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci* 2011 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://oldwww.upol.cz/struktura-up/univerzitni-zarizeni/vydavatelstvi/v-menu/pro-autory/korekturni-znamenka/>.

Korrekturzeichen nach DIN 16511. *Institut für Informatik* [online, cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <https://www2.informatik.hu-berlin.de/sv/lehre/korrekturzeichen.pdf>.

KRČ, Jakub: *Jak na korektury v pdf*. Praha: Nakladatelství Karolinum 2016.

MAGINCOVÁ, Dagmar: *Příručka nakladatelského redaktora*. Červený Kostelec: Pavel Mervant 2008, s. 49–51.

Manuál jednotného grafického stylu. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta 2008, s. 58–61.

Manuál pro překladatele. *Bahá'í nakladatelství* 2006 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: http://nakladatelstvi.bahai.cz/manual_pro_prekladatele.pdf, s. 10–11.

NAJBRT, Vladislav – BĚHAL, Miroslav – POTUŽÁKOVÁ, Vladislava: *Redaktor v tiskárně*. Praha: Vydavatelství Novinář 1979, s. 282–285.

OSVALDOVÁ, Barbora – HALADA, Jan (ed.): *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri 1999, s. 240–250.

OSVALDOVÁ, Barbora – HALADA, Jan (ed.): *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Druhé vydání. Praha: Libri 2002, s. 95.

PISTORIUS, Vladimír: *Jak se dělá kniha*. Druhé vydání. Praha/Litomyšl: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka 2005, s. 93–99. Nebo dostupné z: <http://www.pistorius.cz/PUMA/Korekturni%20znacky.pdf>.

PODRAVCKÝ, Vladislav – WARD, David – JEŘÁBKOVÁ, Olga a kol.: *Základy žurnalistiky pro redaktory studentských časopisů*. Horní Slavkov: Otevřená společnost a Sdružení dětí a mládeže Horní Slavkov 2004, s. 59.

POKORNÝ, Milan – POKORNÁ, Dana: *Redakční práce. Jak připravit text k publikování*. Praha: Grada Publishing 2011, s. 148–152.

POP, Pavel – FLÉGER, Jindřich – POP, Vladimír: *Sazba I – Ruční sazba pro I. a II. ročník střední průmyslové školy grafické a střední odborné učiliště polygrafické*. Druhé vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1989, s. 119–123.

PRÁT, Silvestr: *Příprava rukopisu pro tisk*. Praha: Přírodovědecký klub v Praze 1933, s. 52–55.

Proofing marks. *Learn English or Starve* (website). [online, cit. 2017-07-24]. Dostupné z: <https://learnenglishorstarve.wordpress.com/proofread/>.

Proofreading. In: *Encyclopædia Britannica* [online, cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/proofreading>.

RYCHETSKÝ, Miloslav: *Čteme korektury*. Praha: Mír 1969.

Sazba. Korektury – základ efektivní komunikace. *Grafika 2000* [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://www.grafika.cz/rubriky/sazba/korektury-zaklad-efektivni-komunikace-128458cz>.

Spis Martina Luteru. *Manuscriptorium* [online, cit. 2017-02-15]. Dostupné z: http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=RTRKNI-set20080401_56_31039.

STRNAD, Antonín: *O čtení korektur*. Praha: Žižka 1905, s. 8–11, příloha.

ŠAFÁŘ, Viktor: *Autoři a knihtiskárny, korektury, rukopisy a jiné svízele*. Brno: Akciová moravská tiskárna Polygrafie 1941, s. 10–13.

ŠALDA, Jaroslav: *Od rukopisu ke knize a časopisu*. Druhé vydání. Praha: Státní nakladatelství technické literatury 1959, s. 106–108.

Typografie. Korekturní znaménka pro sazbu. *Integrovaná střední škola polygrafická 2013* [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: http://www.ssgbrno.cz/soubory/naseaktivita/projekty/IMZEnaISSP/DUMY/VY_32_INOVACE_SADA19_OV/VY_32_INOVACE_12_OV_MI.pdf.

VOIT, Petr: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově 2008, s. 488.

VYMĚTAL, Jan: *Informační zdroje v odborné literatuře*. Praha: Wolters Kluwer ČR 2010, s. 181–182.

Základní korektorské značky. *Center for machine perception* 2015 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://cmp.felk.cvut.cz/cmp/courses/OTS/2004/Cviceni/korektor.pdf>.

Značky na vykonávanie tlačových korektúr. *Atingo* 2011 [online, cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://www.atingo.eu/download/sk/znacky.pdf>.

Корректурные знаки. *Ethnica Studio* [online, cit. 2017-07-24]. Dostupné z: <http://www.ethnica-studio.ru/myblog/spravochnik/142-korrekturnye-korrektorskie-znaki-znachki.html>.

Přílohy

Příloha č. 1 – Zadání redaktorům

Vážená/ý paní/pane ...,

jsem studentkou třetího ročníku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a píšu bakalářskou práci na téma Užívání korektorských značek. Hodlám se v ní zabývat státní technickou normou, která upravuje korekturní znaménka, a následně ji srovnávat s reálnými korekturami od redaktorů.

Ráda bych Vám poslala text k papírové korektuře (v příloze), ze kterého následně zjistím, zda se znaménka (ne)dodržují podle normy, jestli se některá preferují nebo se naopak používají úplně jiná. Není potřeba uvádět jméno ani instituci, stačí pouze věk, pohlaví a dosažené vzdělání. Korektura zabere nanejvýš 15 minut. Pokud budete souhlasit, abych Vaše texty zpracovala do své bakalářské práce, pak bych Vás poprosila, abyste mi opravený text naskenoval/a a poslal/a zpět na e-mail, případně si text po domluvě můžu vyzvednout osobně.

Chápu, že jste plně zaměstnán/a a nemáte tolik volného času na „opravování“ dalšího textu, ze kterého ani nic nebudete mít, pokud si ale na patnáct minut uděláte čas, budu Vám moc vděčná.

V případě jakýkoliv dotazů mě neváhejte kontaktovat.

Předem děkuji za spolupráci a přeji hezký den,

Katka Hilgardová

<u>Věk:</u>	<u>Pohlaví:</u>	<u>žena</u>	<u>muž</u>	<u>Vzdělání (prosím zakroužkujte):</u>	<u>ZŠ</u>	<u>SŠ</u>	<u>VŠ (filologie)</u>	<u>VŠ (humanitní obor)</u>	<u>VŠ (jiné)</u>
<p>V posteli jsem zůstal sedm týdnů. Caterina mi den co den nosila novinky, i když jsem ji prosil, aby s tím přestala – už toho na mě bylo nějak moc. Kněz, který zmrskal koně bičem a ten ho pokopal do hlavy, se už neprobral (Caterina mi to hlásila s uspokojením : nesnášela krutost ke zvířatům. Byl vydán nový zákon, který zakazoval nosit šaty dámám perlami posíté, pokud nejsou manželky šlechticů, důstojníků nebo radních. To povede jen k tomu, vykládala mi Caterina, že spousta žen bude lhat o tom, čím je jejich manžel, protože perly jsou teď v módě a jakmile v Milánu jedna žena přijde s novou módou, chtějí to hned všichni.</p> <p>Spoustu dalších historek jsem prospal, ale Caterině to nevadilo. Podle ní je u příběhů podstatné vyprávění, ne to, jestli jim někdo naslouchá. Člověku kanonádou slov uši oblehla, dokud jste nezamávali bílou vlnkou, ale její srdce bylo jako lombardská krajina, plné krásy a dobroty, kam až oko dohlédlo. Ke mně byla tak hodná až se mi chtělo schovat si tvář do polštářů, aby mě neviděla plakat. Nezastoužil jsem si, aby se ke mně někdo choval tak laskavě.</p> <p>Někdy jsem se v noci probouzel a viděl stát vedle krhu vysokého muže. Jindy se nakláněl na de mnou. Jednou mě pohládil po vlasech. <i>Mistr.</i></p> <p>Pomalu se mi vraceli síly, ale pamet ne. Kdo jsem? Proč mně pronásledovali? Co se stalo? V hlavě mi vířilo tolik otázek, že se mi do ni ani nevěšili.</p> <p>A pak jsem jednoho dne ráno otevřela oči, a spatřil ho sedět na krajích postele. Zeptal se mě, jestli cítím lépe. A pak mi zeptal, jestli jsi pamatuju moje jméno.</p> <p>Ne. Nepamatoval jsem si nic-jen to, jak jsem padal ze střechy Katedrály.</p> <p>Zvolna přikývl. Horečka, prohodil. To bude tou horečkou. A</p>									
<p>pak mi pověděl, co se stalo.</p> <p>Dne toho pracoval vysoko na průčelí Katedrály, nahrazoval staré mozaikové okno novým, které vytvořil. Stál se třemi pomocníky na dřevěné plošině, kterou kvůli tomu tam připevnil. Měli právě plné ruce práce s tím, aby upevnili okno na místo, když –</p> <p>„Ozvalo se <i>žuchnutí</i>, jak něco těžkého dopadlo na plátěnou stříšku nad našimi hlavami.“</p> <p>„Spadl jsem ze střechní na Vás?“</p> <p>„Nejdřív jsme si mysleli, že je to kus mramoru – z vížky, nebo možná ze sochy –, který se ulomil. Naše plošina se roztrásla – nebyla moc pevná, byla jen provizorní a moc toho neunesla – a už jsme si mysleli, že ten náraz nevydrží a zřítí se s námi dolů.“</p> <p>A já si z toho nic, ale vůbec nic nepamatoval!</p> <p>Mistr pokračoval: „Mojí pomocníci se drželi, jak se dalo, křičeli a modlili se k Bohu. Plošina se-nakláněla, vypadalo to, že její ukotvení nevydrží, a–“</p> <p>„A?“</p> <p>„Tys spadl ze stříšky a když jsi padal, zachytil jsem tě jednou rukou za zápěstí, a druhou jsem se chytil hlavy chrlice, abych neztratil rovnováhu –“</p> <p>„Ano? ano?“</p> <p>„Držel jsem tě a ty jsi visel přes okraj plošinky, která se otřásala a kymácela ze strany na stranu.</p> <p>Ale já tě nepustil. Když se ostatní trochu vzpamatovali, pomohli mi tě vytráhnout nahoru.“</p> <p>„A ti lidé, co mě pronásledovali? Nezkusili –?“</p> <p>„Nezkusili nic, když zjistili, že tě zachránil Meser Leonardo da Vinci. Odnal jsem tě z Katedrály, aniž mi to vtom chtělo někdo zabránit.“</p>									

Příloha č. 3 – Text redaktorům – zanesená korektura

Věk:	Pohlaví:	žena	muž	Vzdělání (prosím zakroužkujte):	ZŠ	SŠ	VŠ (filologie)	VŠ (humanitní obor)	VŠ (jiné)
<p>V posteli jsem zůstal sedm týdnů. Caterina mi den co den nosila no- vinky, i když jsem ji prosil, aby s tím přestala – už toho na mě bylo nějak moc. Kněz, který zmrskal koně bícem a ten ho pokopal do hlavy, se už neprobral (Caterina mi to hlásila s uspokojením). nesnášela kru- tost ke zvířatům. Byl vydán nový zákon, který zakazoval nosit šaty dámami peřinami posíté, pokud nejsou manželky šlechticů. dštojiniků nebo radních. To povede jen k tomu, vykládala mi Caterina, že spousta žen bude lhat o tom, čím je jejich manžel, protože perly jsou teď v módě! Jakmile v Miláně jedna žena přijde s novou módou, chtějí to hned všichni.</p> <p>Spousta dalších historek jsem prospal, ale Caterině to nevadilo. Podle ní je u příběhů podstatné vyprávění, ne to, jestli jim někdo na- louchá. Člověku kanonádou slov už obléhla, dokud jste nezamávali bílou vlnkou, ale její srdce bylo jako lombardská krajina, plné krásy a dobroty, kam až oko dohlédlo. Ke mně byla tak hodná až se mi chtělo schovat si tvář do polštářů, aby mě neviděla plakat. Nezasloužil jsem si, aby se ke mně někdo choval tak laskavě.</p> <p>Někdy jsem se v noci probouzel a viděl stát vedle křtu vysoké- ho muže. Jindy se nakláněl nad mnou. Jednou mě pohladil po vlasech.</p> <p>Mistr. Pomalu se mi vraceli síly, ale paměť ne. Kdo jsem? Proč mě pronásle- dovali? Co se stalo? V hlavě mi vířilo tolik otázek, že se mi do ní ani nevešli.</p> <p>A pak jsem jednoho dne ráno otevřela oči a spatřil ho sedět na krajích postele. Zeptal se mě, jestli cítím lépe. A pak mi zeptal, jestli jsi pamatují moje jméno.</p> <p>Ne. Nepamatoval jsem si nic z toho, jak jsem padal ze střechy Katedrály.</p> <p>Zvolna přikývl. Horečka, prohodil. To bude tou horečkou. A</p>									
<p>pak mi pověděl, co se stalo.</p> <p>Dne toho pracoval vysoko na průčelí Katedrály, nahrazoval staré mozaikové okno novým, které vytvořil. Stál se třemi pomocníky na dřevěné plošině, kterou křvili tomu (tam) připevnit. Měli právě plné ruce práce s tím, aby upevnili okno na místo, když –</p> <p>„Ozvalo se žuchnutí, jak něco těžkého dopadlo na plátěnou stříšku nad našimi hlavami.“</p> <p>„Spadl jsem ze střechy na Vás?“</p> <p>„Nejdřív jsme si mysleli, že je to kus mramoru – z vížky, nebo možná ze sochy, který se utomil. Naše plošina se roztřásla – nebyla moc pevná, byla jen provizorní a moc toho neunesla – a už jsme si mys- leli, že ten náraz nevydrží a zřítí se s námi dolů.“</p> <p>A já si z toho nic, ale vůbec nic nepamatoval!</p> <p>Mistr pokračoval: „Moji pomocníci se drželi, jak se dalo, kři- želi a modlili se k Bohu. Plošina se naklátila, vypadalo to, že její ukot- vení nevydrží, a“</p> <p>„A?“</p> <p>„Tys spadl ze stříšky a když jsi padal, zachytil jsem tě jednou rukou za zápěstí, a druhou jsem se chytil hlavy chráňte, abych neztratil rovnováhu –“</p> <p>„Ano? ano?“</p> <p>„Držel jsem tě a ty jsi visel přes okraj plošinky, která se otřásla a kymácela ze strany na stranu.“</p> <p>„Ale já tě nepustil. Když se ostatní trochu vzpamatovali, pomohli mi tě vytáhnout nahoru.“</p> <p>„A ti lidé, co mě pronásledovali? Nezkusili –?“</p> <p>„Nezkusili nic, když zjistili, že tě zachránil Meser Leonardo da Vinci. Odnesl jsem tě z Katedrály, aniž mi by vřom chtěl někdo zabrá- nit.“</p>									

Věk, pohlaví:

Ročník:

č.

V posteli jsem zůstal sedm týdnů. Caterina mi den co den nosila novinky, i když jsem ji prosil, aby s tím přestala – už toho na mě bylo nějak moc. Kněz, který zmrskal koně bič a ten ho pokopal do hlavy, se už neprobral (Caterina mi to hlásila s uspokojením : nesnášela krutost ke zvířatům. Byl vydán nový zákon, který zakazoval nosit šaty dámám perlamy poště, pokud nejsou manželky šlechticů, dostojnů nebo radních. To povede jen k tomu, vykládala mi Caterina, že spousta žen bude lhat o tom, čím je jejich manžel, protože perly jsou teď v módě, a jakmile v Milánu jedna žena přijde s novou módou, chtějí to hned všechny.

Spousta dalších historek jsem prospal, ale Caterině to nevadilo. Podle ní je u příběhů podstatné vyprávění, ne to, jestli jim někdo naslouchá. Člověku kanonádou slov uší oblehla, dokud jste nezamávali bílou vlajkou, ale její srdce bylo jako lombardská krajina, plně krásy a dobroty, kam až oko dohlédlo. Ke mě byla tak hodná až se mi chtělo schovat si tvář do polštářů, aby mě neviděla plakat. Nezasloužil jsem si, aby se ke mě někdo choval tak laskavě.

Někdy jsem se v noci probouzel a viděl stát vedle křtu vysokého muže. Jindy se nakláníl na de mnou. Jednou mě pohládl po vlasech. *Mistr.*

Pomalu se mi vraceli síly, ale pamet ne. Kdo jsem? Proč mě pronásledovali? Co se stalo? V hlavě mi vířilo tolik otázek, že se mi do ni ani nevesl.

A pak jsem jednoho dne ráno otevřela oči, a spatřil ho sedět na krajích postele. Zeptal se mě, jestli cítím lépe. A pak mě zeptal, jestli jsi pamatují moje jméno.

Ne. Nepamatoval jsem si nic – jen to, jak jsem padal ze střechy Katedrály.

Zvolna přikývl. Horečka, prohoutil. To bude tou horečkou. A

pak mi pověděl, co se stalo.

Dne toho pracoval vysoko na průčelí Katedrály, nahrazoval staré mozaikové okno novým, které vytvořil. Stál se třemi pomocníky na dřevěné plošině, kterou kvlil tomu tam připevnil. Měli právě plné ruce práce s tím, aby upevnili okno na místo, když –

„Ozvalo se *žuchnutí*, jak něco těžkého dopadlo na plátěnou sítušku nad našimi hlavami.“

„Spadl jsem ze střechy na Vás?“

„Nejdřív jsme si myslel, že je to kus mramoru - z vížky, nebo možná ze sochy –, který se ulomil. Naše plošina se roztrásla – nebylo moc pevná, byla jen provizorní a moc toho neunesla – a už jsme si mysleli, že ten náraz nevydrží a zřítí se s námi dolů.“

A já si z toho nic, ale vůbec nic nepamatoval!

Mistr pokračoval: „Mojí pomocníci se drželi, jak se dalo, křičeli a modlili se k Bohu. Plošina se-nakláníla, vypadalo to, že její ukotvení nevydrží, a –“

„A?“

„Tys spadl ze sítušky a když jsi padal, zachytil jsem tě jednou rukou za zápěstí, a druhou jsem se chytil hlavy chrlice, abych neztratil rovnováhu –“

„Ano? ano?“

„Držel jsem tě a ty jsi visel přes okraj plošiny, která se otlásala a kymácela ze strany na stranu. Ale já tě nepustil. Když se ostatní trochu vzpamatovali, pomohli mi tě vytáhnout nahoru.“

„A ti lidé, co mě pronásledovali? Nezkusili –?“

„Nezkusili nic, když zjistili, že tě zachránil Meser Leonardo da Vinci. Odesl jsem tě z Katedrály, aniž mi to vtom chtěl někdo zabránit.“

Věk, pohlaví:
Ročník:

č.

Jaro přišlo toho roku do Milána brzy. Margareta mi dnes ukázala hrůsen u sousedů, jejíž větve byly obalelé pupeny, které vypadaly jako skleněné kapky.

Refektář kláštera Santa Maria delle Grazie byl pro veřejnost otevřen dva týdny před Velkým pátkem, a jakmile se to rozšířilo, na náměstí před klášterem se od časného rána do pozdního večera řadila fronta dychtivých zájemců, která se táhla až k Vercellijské bráně. Když jsem pozoroval, jak tolik lidí v tichosti a trpělivě vyčkává, jen aby mohli obdivovat dílo mého mistra, naplňovalo mě to hrdostí. Ale zatím jsem žádnému ze svých kamarádů neprozradil, že na obraze je i moje tvář. Myslim, že by mi nevěřili, i kdybych jim na ni ukázal prstem.

Když se mistr první den potěšil velkým zájmem a ubezpečil, že otec Vincenzo nedovolí, aby se někdo dotýkal stěny (připomněl otcí, že pokud se někdo stěny dotkne, dozví se to kněze, a při té příležitosti mu znovu připomene vysokou částku, kterou mu klášter stále dluží, vícekrát už do refektáře nevkroutil.

Vypadalo to, jako kdyby teď, když byla práce hotová, o ni ztratilo veškerý zájem. Kdybych já někdy namaloval něco takového, chodil bych se nato dívat každý den, za slunka i za deště. Ale mistr takový není, nepotřebuje se ujišťovat o své genialitě – navíc v soukromí na nejhezčí nedostatek obrazu neustále hudrá, i když já jsem jistý, že je kromě něj nikdo nevidí.

V refektáři mezi tím kněží čelí náporu lidí. Na *Poslední večeři* můžete jen dívat se po určité době, ale někteří návštěvníci jsou tím pohledem tak uchváteni, že stojí jako sochy a musí být postřikováni, aby uvolnili místo dalším. Jiní se dají do pláče hned, nebo s pokřikem ukazují, nebo nevěřícně vrtí hlavami. Ale všichni jsou smykáni davem, takže i kdyby člověk sebe víc chtěl, nemůže se u obrazu zdržet.

“Musíme se připravit na návštěvu papeže,” řekl mistr. „Chce

si *Poslední večeři* prohlédnout soukromě, ve čtvrték za svitu svíček“

„Ale proč, mistře? Za denního světla by ji přece viděl líp.

„A kdy si ji může vychutnat líp než ve stejnou dobu, kdy se skutečně odehrála?“

Takže Assanti věděl už dávno, že papež se chystá prohlédnout si dílo o samotě. Musí mít nějaký zdroj informací přímo ve Vatikánu, a hezky vysoko–zřejmě tajný člen Bratrstva, který mu hlásí všechny novinky.

Musel jsem tu zprávu zanést Tombinu, ale dokud kníže Leonardovi nezaplatí, nechť se mi za ním : musel bych mu vysvětlovat, proč pro něj pořád ještě nemám peníze. A tak jsem mu navečer strčil pode dveře vzkaz s hodinou, kdy papež přijde do refektáře kláštera Santa Maria delle Grazie, a navrhl jsem, že bychom se mohli sejít s Assantim v klášterní zahrádě u fontány o půl hodiny dřív.

Takže vyřeší se všechno teď a církve, a Bratrstvo se spojí. Zane nová éra v dějinách lidství. A já v ní sehraju roli svou.

Těšil jsem se na to, jak mě Assanti odmění. Třeba mě naučí měnit kov ve zlato, což je jedna z legendárních schopností alchymistů, po které všichni touží. A mistr už by si nikdy nemusel dělat starosti s tím, jak zaplatit kupcům !

Papež a doprovod jeho dorazili opravdu ve čtvrték, ale v ulicích ho nevtřli žádné rozjásané davy. Jedinou známkou jeho přítomnosti byla vatikánská vlajka, rudá s bílým křížem a čtyřma klíči, která vlála s hradní brány společně s barvami Sforzi.

Nedostatek obřadnosti v papežově příjezdu do města svědčil o tom, že důvod jeho schůzky s knížetem vážný. Francouzská invaze hrozila každým okamžikem, čím více že to nebylo poprvé, kdy tahle armáda stála na našich hranicích.

Příloha č. 6 – Text pro korekturu na papíře – zanesená korektura

Věk, pohlaví:

Ročník:

č.

V posteli jsem zůstal sedm týdnů. Caterina mi den co den nosila no-
vinky, i když jsem ji prosil, aby s tím přestala – už toho na mě bylo
nějak moc. Kněz, který zmrskal koně bít a ten ho pokopal do hlavy,
se už neprobral (Caterina mi to hlásila s uspokojením), nesnášela kru-
tost ke zvířatům. Byl vydán nový zákon, který zakazoval nosit šaty
dámám perlami posíté, pokud nejsou manželky šlechticů, důstojníků
nebo radních. To povede jen k tomu, vykládala mi Caterina, že spous-
ta žen bude lhat o tom, čím je jejich manžel, protože perly jsou teď
v módě, a jakmile v Miláně jedna žena přijde s novou módou, chtějí to
hned všechny.

Spousta dalších historek jsem prospal, ale Caterině to nevadilo.
Podle ní je u příběhů podstatné vyprávění, ne to, jestli jim někdo naš-
louchá. Člověku kanonádou slov uší obléhla, dokud jste nezamávali
blíou vlnkou, ale její srdce bylo jako lombardská krajina, plné krásy a
dobroty, kam až oko dohlédlo. Ke mně byla tak hodná až se mi chtělo
schovat si tvář do polštářů, aby mě neviděla plakat. Nezasloužil jsem si,
aby se ke mně někdo choval tak laskavě.

Někdy jsem se v noci probouzel a viděl stát vedle krhu vysoké-
ho muže. Jindy se nakláněl nad mnou. Jednou mě pohladil po vlasech.

Mistr.
Pomalu se mi vracel slův, ale paměť ne. Kdo jsem? Proč mě pronásle-
dovali? Co se stalo? V hlavě mi vířilo tolik otázek, že se mi do ní ani
nevešlo.

A pak jsem jednoho dne ráno otevřel oči a spatřil ho sedět na
krajích postele. Zeptal se mě, jestli cítím lépe. A pak mě zeptal, jestli jsi
pamatuji moje jméno.

Ne. Nepamatoval jsem si nic. Jen to, jak jsem padal ze střechy
Katedrály.

Zvolna přikývl. Horečka, prohodil. To bude tou horečkou. A

pak mi pověděl, co se stalo.

Dne toho pracoval vysoko na průčelí Katedrály, nahrazoval
staré mozaikové okno novým, které vytvořil. Stál se třemi pomocníky
na dřevěné plošině, kterou k vůli tomu tam připevnil. Měli právě plné
ruce práce s tím, aby upevnili okno na místo, když –

„Ozvalo se zucimuti, jak něco těžkého dopadlo na plátnou
stříšku nad našimi hlavami.“

„Spadl jsem ze střechy na Vás?“

„Nejdřív jsme si mysleli, že je to kus mramoru z vížky, nebo
možná ze sochy –, který se utomil. Naše plošina se roztrásla – nebyla
moc pevná, byla jen provázková a moc toho neunesla – a už jsme si mys-
leli, že ten náraz nevydrží a zřít se s námi do ní.“

A já si z toho nic, ale vůbec nic nepamatoval!

Mistr pokračoval: „Mojí pomocníci se drželi, jak se dalo, kři-
želi a modlili se k Bohu. Plošina se nakláněla, vypadalo to, že její ukot-
vení nevydrží, a –“

„A?“

„I ty spadl ze stříšky a když jsi padal, zachytil jsem tě jednou
rukou za zápěstí, a druhou jsem se chytil hlavy chrlice, abych neztratil
rovnováhu –“

„Ano? Ano?“

„Držel jsem tě a ty jsi visel přes okraj plošiny, která se otřásala
a kymácela ze strany na stranu. Ale já tě nepustil. Když se ostatní tro-
chu vzpamatovali, pomohli mi tě vytáhnout nahoru.“

„A ti lidé, co mě pronásledovali? Nezkusili –?“

„Nezkusili nic, když zjistili, že tě zachránil Meser Leonardo da
Vinci. Odnesl jsem tě z Katedrály, aniž mi řekneš, že někdo zabrá-
nit.“

Příloha č. 7 – Text pro korekturu elektronickou – zanesená korektura

Věk, pohlaví:
Ročník:

Jaro přišlo toho roku do Milána brzy. Margaretta mi dnes ukázala hrůsen u sousedů, jejíž větve byly obalené pupeny, které vypadaly jako skleněné kapky.

Refektář kláštera Santa Maria delle Grazie byl pro veřejnost otevřen dva týdny před Velkým pátkem, a jakmile se to roztřiklo, na náměstí před klášterem se od časného rána do pozdního večera řadila fronta dychtivých zájemců, která se táhla až k Vercelliinské bráně. Když jsem pozoroval, jak tolik lidí v tichosti a trpělivě vyčkává, jen aby mohli obdivovat dělo svého mistra, naplňovalo mě to hrdostí. Ale zatím jsem žádnému ze svých kamarádů neprozradil, že na obraze je i moje tvář. Myslim, že by mi nevěřili, i kdybych jim na ni ukázal prstem.

Když se mistr první den potěšil velkým zájmem a ubezpečil, že otec Vincenzo nedovolí, aby se někdo dotýkal stěny (připomněl otci, že pokud se někdo stěny dotkne, dozví se to kníže, a při té příležitosti mu znovu připomene vysokou částku, kterou mu klášter stále dluží, vícekrát už do refektáře nevkroutil).

Vypadalo to, jako kdyby teď, když byla práce hotová, o ni ztratilo veškerý zájem. Kdybych já někdy namaloval něco takového, chodil bych se na to dívat každý den, za slunka i za deště. Ale mistr takový není, nepotřebuje se ujišťovat o své genialitě, navíc v soukromí na nejtrůnější nedostatek obrazu neustále huďrá, i když jsi jsem jistý, že je kromě něj nikdo nevidí.

V refektáři mezi tím kněží čelí náporu lidí. Na Poslední večeři můžete jen dívat se po určité době, ale někteří návštěvníci jsou tím pohledem tak uchváteni, že stojí jako sochy a musí být postřikováni, aby uvolnili místo dalším. Jiní se dají do pláče hněd, nebo s pokřikem ukazují, nebo nevěřícně vrtí hlavami. Ale všichni jsou smýkáni davem, takže i když člověk sebe víc chce, nemůže se u obrazu zdržet.

„Musíme se připravit na návštěvu papeže,“ řekl mistr. „Chce

si Poslední večeři prohlédnout soukromě, ve čtvrtek za svitu svíček.“ „Ale proč, mistře? Za denního světla by ji přece viděl líp!“ „A když si ji může vyfotit líp než ve stejné době, kdy se skutečně odehrála?“

„Takže Assani věděl už dávno, že papež se chystá prohlédnout si dílo o samotě. Musí mít nějaký zdroj informací přímo ve Vatikánu, a hezky vysoko zřejmě tajný člen Bratrstva, který mu hlásí všechny novinky.“

Musel jsem tu zprávu zanést Tombinu, ale dokud kníže Leonardo nedorazí, nechtělo se mi za ním, musel bych mu vysvětlovat, proč pro něj pořád ještě nemám peníze. A tak jsem mu navečer strčil pode dveře vzkaz s hodinou, kdy papež přijde do refektáře kláštera Santa Maria delle Grazie, a navrhl jsem, že bychom se mohli sejít s Assaním v klášterní zahrádě u fontány o půl hodiny dříve.

Takže vyřeší se všechno teď a církev a Bratrstvo se spojí. Začne nová éra v dějinách lidstva! A já v ní sehrávám roli svou! Těšil jsem se na to, jak mě Assani odmění. Treba mě naučí měnit kov ve zlato, což je jedna z legendárních schopností alchymistů, po které všichni touží. A mistr už by si nikdy nemusel dělat starosti s tím, jak zaplatí kupcům!

Papež a doprovod jeho dorazili opravdu ve čtvrtek, ale v ulicích ho neviděl žádné rozjasněné davy. Jedinou známkou jeho přítomnosti byla vatikánská vlajka, rudá s bílým křížem a čtyřmi klíči, která vlála z hradní brány společně s barvami Sforzů.

Nedostatek obřadnosti v papežově přijezdu do města svědčil o tom, že důvod jeho schůzky s knížetem vážný. Francouzská invaze hrozila každým okamžikem, tím víc že to nebylo poprvé, kdy tahle armáda stála na našich hranicích.

Věk:

Ročník:

V posteli jsem zůstal sedm týdnů. Caterina mi den co den nosila novinky, i když jsem ji prosil, aby s tím přestala – už toho na mě bylo nějak moc. Kněz, který zmrskal koně během a ten ho pokopal do hlavy, se už neprobíral (Caterina mi to hlásila s uspokojením: nesašela krutost ke zvířatům). Byl vydán nový zákon, který zakazoval dánám nosit šaty posíté perlamy, pokud nejsou manžely šlechticů, důstojníků nebo radních. To povede jen k tomu, vykládala mi Caterina, že spousta žen bude lhat o tom, čím je jejich manžel, protože perly jsou teď v módě, a jakmile v Miláně jedna žena přijde s novou módou, chtějí to hned všechny.

Spoustu dalších historek jsem prospal, ale Caterině to nevadilo. Podle ní je u přiběhů podstatné vyprávění, ne to, jestli jim někdo naslouchá. Člověku kanonádou slov uši oblehla, dokud jste nezamávali bílou vlnkou, ale její srdce bylo jako lombardská krajina, plné krásy a dobroty, kam až oko dohlédlo. Ke mně byla tak hodná, až se mi chtělo schovat si tvář do polštářů, aby mě neviděla plakat. Nezasloužil jsem si, aby se ke mně někdo choval tak laskavě.

Někdy jsem se v noci probouzel a viděl stát vedle krhu vysokého muže. Jindy se nakláněl nade mnou. Jednou mě pohládil po vlasech. *Mistr.*

Pomalu se mi vracely síly, ale paměť ne. Kdo jsem? Proč mě pronásledovali? Co se stalo? V hlavě mi vířilo tolik otázek, že se mi do ní ani nevešly.

A pak jsem jednoho dne ráno otevřel oči, a spatřil ho sedět na kraji postele. Zeptal se mě, jestli se cítím lépe. A pak se mě zeptal, jestli si pamatuji svoje jméno.

Ne. Nepamatoval jsem si nic – jen to, jak jsem padal ze střechy Katedrály.

Zvolna přikývl. Horečka, prohodil. To bude tou horečkou.

č.

A pak mi pověděl, co se stalo.

Toho dne pracoval vysoko na průčelí Katedrály, nahrazoval staré mozaikové okno novým, které vytvořil. Stál se třemi pomocníky na dřevěné plošině, kterou tam kvůli tomu připevnili. Měli právě plné ruce práce s tím, aby upevnili okno na místo, když –

„Ozvalo se zuchnutí, jak něco těžkého dopadlo na plátěnou stříšku nad našimi hlavami.“

„Spadl jsem ze střechy na vás?“

„Nejdřív jsme si mysleli, že je to kus mramoru – z vížky, nebo možná ze sochy –, který se ulomil. Naše plošina se roztrásla – nebyla moc pevná, byla jen provizorní a moc toho neunesla – a už jsme si mysleli, že ten náraz nevydrží ažítí se s námi dolů.“

A já si z toho nic, ale vůbec nic nepamatoval!

Mistr pokračoval: „Mojí pomocníci se díželi, jak se dalo, křičeli a modlili se k Bohu. Plošina se nakláněla, vypadalo to, že její ukotvení nevydrží, a –“

„A?“

„Tys spadl ze stříšky a když jsi padal, zachytil jsem tě jednou rukou za zápěstí, a druhou jsem se chytil hlavy chříče, abych neztratil rovnováhu –“

„Ano? Ano?“

„Držel jsem tě a ty jsi visel přes okraj plošinky, která se otřásala a kymácela ze strany na stranu. Ale já tě nepustil. Když se ostatní trochu vzpamatovali, pomohli mi tě vytáhnout nahoru.“

„A ti lidé, co mě pronásledovali? Nezkusili –?“

„Nezkusili nic, když zjistili, že tě zachránil Meser Leonardo da Vinci. Odnsl jsem tě z Katedrály, aniž mi to v tom chtěl někdo zabránit.“

Věk:
Ročník:

č.

Jaro přišlo toho roku do Milána brzy. Margareta mi dnes ukázala hrůšů u sousedů, jejíž větve byly obalené pupeny, které vypadaly jako skleněné kapky.

Refektář kláštera Santa Maria delle Grazie byl pro veřejnost otevřen dva týdny před Velkým pátkem, a jakmile se to rozšířilo, na náměstí před klášterem se od časného rána do pozdního večera řadila fronta dychtivých zájemců, která se táhla až k Vercellinské bráně. Když jsem pozoroval, jak tolik lidí v tichosti a trpělivě vyčkává, jen aby mohli obdivovat dílo mého mistra, naplňovalo mě to hrůs. Ale zatím jsem žádnému ze svých kamarádů neprozradil, že na obraze je i moje tvář. Myslim, že by mi nevěřili, i kdybych jim na ni ukázal prstem.

Když se mistr první den potěšil velkým zájmem a ubezpečil se, že otec Vincenzo nedovolí, aby se někdo dotýkal stěny (připomněl otcí, že pokud se někdo stěny dotkne, dozví se to kníže, a při té příležitosti mu znovu připomene vysokou částku, kterou mu klášter stále dluží), vícekrát už do refektáře nevkročil.

Vypadalo to, jako kdyby teď, když byla práce hotová, o ni ztratil veškerý zájem. Kdybych já někdy namaloval něco takového, chodil bych se na to dívat každý den, za slunka i za deště. Ale mistr takový není, nepotřebuje se ujišťovat o své genialitě – navíc v soukromí na nejistějším nedostatky obrazu neustále hrdá, i když si jsem jistý, že je kromě něj nikdo nevidí.

V refektáři mezitím kněží čelí náporu lidí. Na *Poslední večeri* se můžete dívat jen po určitou dobu, ale někteří návštěvníci jsou tím pohledem tak uchváćeni, že stojí jako sochy a musí být postřikováni, aby uvolnili místo dalším. Jiní se hned dají do pláče, nebo s pokřikem ukazují, nebo nevěřicně vrtí hlavami. Ale všichni jsou smykáni davem, takže i kdyby člověk sebevíc chtěl, nemůže se u obrazu zdržet.

„Musíme se připravit na návštěvu papeže,“ řekl mistr. „Chce si *Poslední večeri* prohlédnout soukromě, ve čtvrték za svitu svíček.“

„Ale proč, mistře? Za denního světla by ji přece viděl líp.“

„A kdy si ji může vychutnat líp než ve stejnou dobu, kdy se skutečně odehřála?“

Takže Assanti věděl už dávno, že papež se chystá prohlédnout si dílo o samotě. Musí mít nějaký zdroj informací přímo ve Vatikánu, a hezky vysoko – zřejmě tajný člen Bratrstva, který mu hlásí všechny novinky.

Musel jsem tu zprávu zanést Tombinu, ale dokud kníže Leonardovi nezaplatí, nechť se mi za ním. musel bych mu vysvětlovat, proč pro něj pořád ještě nemám peníze. A tak jsem mu navečer strčil pode dveře vzkaz s hodinou, kdy papež přijde do refektáře kláštera Santa Maria delle Grazie, a navrhl jsem, že bychom se mohli sejít s Assantim v klášterní zahrádě u fontány o půl hodiny dřív.

Takže se teď všechno vyřeší a církev a Bratrstvo se spojí. Začne nová éra v dějinách lidstva! A já v ní sehráju svou roli.

Těšil jsem se na to, jak mě Assanti odmění. Třeba mě naučí měnit kov ve zlato, což je jedna z legendárních schopností alchymistů, po které všichni touží. A mistr už by si nikdy nemusel dělat starosti s tím, jak zaplatit kupcům!

Papež a jeho doprovod dorazili oprávně ve čtvrték, ale v ulicích ho nevíraly žádné rozjasněné davy. Jedinou známkou jeho přítomnosti byla vatikánská vlajka, rudá s bílým křížem a čtyřmi klíči, která vlála z hradi brány společně s barvami Sforzi.

Nedostatek obřadnosti v papežově příjezdu do města svědčí o tom, že důvod jeho schůzky s knížetem je vážný. Francouzská invaze hrozila každým okamžikem, tím víc, že to nebylo poprvé, kdy takhle armáda stála na našich hranicích.